

O DECI KOJA ŽIVE I/ILI RADE NA ULICAMA NOVOG SADA

PROJEKAT FINANSIRA EVROPSKA UNIJA U OKVIRU
PROGRAMA "PODRŠKA CIVILNOM DRUŠTVU"

I ja postojim

O DECI KOJA ŽIVE I/ILI RADE NA ULICAMA NOVOG SADA

NOSILAC PROJEKTA:

Ekumenska humanitarna organizacija, Novi Sad

REALIZATOR ISTRAŽIVANJA:

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

SARADNIK NA PROJEKTU:

Fond za razvoj neprofitnog sektora AP Vojvodine

PROJEKAT FINANSIRA EVROPSKA UNIJA U OKVIRU PROGRAMA
„PODRŠKA CIVILNOM DRUŠTVU“

Stvaranje ove publikacije pomogla je Evropska unija. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost Ekumenske humanitarne organizacije i ne predstavlja nužno stavove Evropske unije.

Štampanje publikacije „O deci koja žive i/ili rade na ulicama Novog Sada“ realizovano je uz pomoć fondova Programa Decentralizovane saradnje Ministarstva spoljnih poslova Republike Italije „Podrška politici za decu i mlade u Srbiji“ u saradnji sa Regijom Emilija Romanja i Autonomnom Regijom Friuli Venecija Đulija

AUTOR IZVEŠTAJA O ISTRAŽIVANJU:

Doc. dr Vladimir Mihić

UREDнице PUBLIKACIJE:

Prof. emeritus Nevenka Rončević, pedijatrica i Daliborka Batrnek Antonić, psihološkinja

GRAFIČKI DIZAJNER:

Stanislava Stojanović

FOTOGRAFIJE:

Sonja Ardan

ISBN 978-86-85043-48-2

UVOD

Istraživanje koje je pred vama je deo projekta „Jačanje socijalne kohezije putem razvoja nediskriminatorne javne politike za decu koja žive i/ili rade na ulici” koji finansira Evropska unija u okviru programa Podrška civilnom društvu.

Ideja za ovaj projekat je potekla od osoblja koje radi u Svratistu za decu uključenu u život i/ili rad na ulici. Svratiste je otvoreno februara 2010. godine i preko svakog očekivanja za prve dve godine rada evidentirano je 385-oro korisnika i još 263-oje dece i mladih sa kojima radimo na terenu.

Pored zadovoljenja egzistencijalnih potreba (hrana, odeća, higijena, prva pomoć i sl.), posebna pažnja se posvećuje povezivanju dece sa sistemima zdravstvene i socijalne zaštite, kao i uključivanju dece u školski sistem. Prepoznajući svakodnevne životne probleme, socijalnu isključenost i izraženu diskriminaciju prema deci koja žive i/ili rade na ulici, Ekumenska humanitarna organizacija (EHO) je pokrenula projekat „Jačanje socijalne kohezije putem razvoja nediskriminatorne javne politike za decu uključenu u život i/ili rad na ulici”.

Cilj projekta je podsticanje socijalne kohezije i prevazilaženje diskriminacije u društvu povećanjem vidljivosti dece uključene u život i/ili rad na ulici kao i razvoj nediskriminatorne javne politike za decu uključenu u život i/ili rad na ulici.

Terensko istraživanje o deci koja žive i/ili rade na ulici je realizovano u okviru prve faze projekta koji pored istraživanja sadrži i sledeće komponente:

- **Podizanje svesti lokalne zajednice** putem javne kampanje
- **Izgradnja mreže i jačanje multisektornog lokalnog odgovora na problem**
- **Pisanje i podnošenje nediskriminatorne javne politike**

Partneri koji zajednički realizuju projekat su: Ekumenska humanitarna organizacija, Katedra za psihologiju Univerziteta u Novom Sadu i Fond za razvoj neprofitnog sektora Autonomne Pokrajine Vojvodine.

Ekumenska humanitarna organizacija (EHO) iz Novog Sada je nestranačko, nevladino i neprofitno udruženje građana koje je aktivno uključeno u izgradnju kohezivnog građanskog društva u Srbiji. Rad i aktivnosti EHO-a su u potpunosti projektno zasnovani a sredstva za projekte se obezbeđuju putem konkursa raspisanih od strane domaćih i inostranih donatora. Projekti koje EHO sprovodi se bave različitim vrstama podrške i osnaživanjem posebno osetljivih grupa stanovništva (npr. starije osobe, osobe s invaliditetom, osobe koje žive sa HIV infekcijom, Romi).

Filozofski fakultet u Novom Sadu je osnovan posebnim zakonom koji je donela Skupština NR Srbije juna 1954. godine. Odsek za

psihologiju je osnovan 1982. godine sa primarnim zadatkom da na dodiplomskim studijama organizuje obrazovanje visokostručnih kadrova za radna mesta u prosveti, zdravstvu, socijalnoj zaštiti i industriji. Osnovna koncepcija je zasnovana na studijama opšteg smera, sa težištem na bazičnim i osnovnim primenjenim psihološkim disciplinama u završnim godinama studija i sa intencijom da studenti dobiju jaka metodološka saznanja i da se preko graničnih disciplina što potpunije upoznaju sa biološkim i društvenim determinantama psihičkih fenomena. Socijalna psihologija, kao posebna oblast koja se izučava u okviru studija psihologije, primarno se bavi odnosom između individue i grupe, odnosom unutar grupe kao i međugrupnim odnosima. U okviru ove oblasti posebna pažnja se posvećuje pitanjima predrasuda i stereotipa prema svojoj i prema tuđim grupama.

Fond za razvoj neprofitnog sektora osnovan je od strane Skupštine Autonomne Pokrajine Vojvodine sa zadatkom da pruži podršku civilnim inicijativama u Vojvodini radi izgradnje građanskog društva zasnovanog na vladavini prava, društvenoj solidarnosti, poštovanju različitosti i mirnom rešavanju konflikata u društvu.

ŠTA JE SVRATIŠTE?

Svratište u Novom Sadu je usluga socijalne zaštite namenjena deci koja žive i/ili rade na ulici. Ova usluga je prepoznata u Zakonu o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS“ broj 24/2011 od 4.4.2011. godine) kao jedna od dnevnih usluga u zajednici. Dnevne usluge u zajednici obezbeđuje lokalna samouprava i one obuhvataju aktivnosti koje podržavaju boravak korisnika u porodici i neposrednom okruženju.

Osnovni principi rada Svratišta su:

1. **Dobrovoljnost**, koji podrazumeva da se intervencija koja se odnosi na dete neće uraditi protiv detetove volje. Princip dobrovoljnosti se ogleda u tome da dete samo bira vreme dolaska i odlaska iz Svratišta, samo bira usluge koje želi da koristi, samo odlučuje da li će učestvovati u radionici i sl. Naravno, da bi Svratište sa velikim brojem dece moglo da funkcioniše postoje pravila ponašanja koja su obavezna za sve (nema nasilja, određeno je vreme za doručak, ručak, korišćenje kompjutera i sl.). Sva pravila se detetu objašnjavaju tokom prvog dolaska.

2. **Participativnost**, koji podrazumeva da se sve važne odluke vezane za dete donose uz detetov pristanak i u dogovoru sa detetom.

3. **Poverljivost**, koji podrazumeva strogo čuvanje i zabranu iznošenja u javnost svih informacija koje se tiču deteta kako ličnih podataka tako i podataka o njegovom psiho-fizičkom stanju.

4. **Privatnost**, koji podrazumeva da su svi lični podaci vlasništvo deteta, a da se mogu saopštavati osobama van projekta jedino uz dozvolu deteta ili roditelja ukoliko je dete mlađe od petnaest godina.

5. **Istinitost**, koji podrazumeva da će svaki član osoblja detetu uvek govoriti tačne informacije.

6. **Specifičnost**, koji podrazumeva da će sve preduzete intervencije biti prilagođene specifičnim potrebama korisnika.

7. **Princip neosuđivanja**, koji podrazumeva da u komunikaciji sa detetom nećemo davati vrednosne sudove o njegovom ponašanju ili karakteristikama ličnosti.

U okviru Svratista deci se obezbeđuje: kupanje, devaširanje, ishrana, polovna odeća i obuća, savetovanje sa psihologom, pedagogom, socijalnim radnikom i pedijatrom, opismenjavanje, osnaživanje i motivisanje za upis u školu i sl. Jedna od najbitnijih aktivnosti koja se realizuje u Svratistu je povezivanje dece sa sistemom socijalne i zdravstvene zaštite. Pored navedenih usluga u Svratistu se organizuje i edukacija na teme: zdravlja, lične higijene, reproduktivnog zdravlja, HIV infekcije i drugih seksualno prenosivih infekcija, štetnosti duvana i psihoaktivnih supstanci i sl.

Svratiste radi svim danima od 9.00 do 22.00 časa, uključujući i vikend i praznike, i od početka rada je pružilo različite vrste usluga za 385-oro dece. Samo u toku 2011. godine podeljeno je 17.922 obroka, 10.469 komada polovne odeće i obuće a realizovano je i 2.241 kupanje, kao i 498 devaširanja. U svrhu pružanja prve pomoći, ali i povezivanja dece sa institucijama sistema, organizovano je: 411 socijalnih intervencija, 956 medicinskih intervencija i savetovanja i 129 psiholoških intervencija. Pored toga, realizovane su 783 edukativne radionice. Pored rada sa decom, osoblje Svratista je bilo angažovano i u motivacionom radu sa njihovim roditeljima, ostvarena su 276 kontakta sa roditeljima.

Na godišnjem nivou, u proseku 22 deteta svakoga dana poseti Svratiste (u letnjim mesecima je broj poseta duplo manji nego zimi).

Aktivnosti Svratista su podržane aktivnostima terenskog rada koji je počeo sa realizacijom u novembru 2009. godine. Terenski radnici obilaze mesta na kojima se deca okupljaju i provode vreme, tzv. hot spot-ove, razgovaraju sa decom, savetuju ih i upućuju na institucije u kojima mogu dobiti pomoć.

Više o Svratistu za decu koja žive i/ili rade na ulici u Novom Sadu možete saznati na

www.decaulice.rs

U 2011. godini nije bilo dana u kom je Svratiste bilo prazno, a najveći broj poseta ostvaren je 30. decembra 2012. kada je u Svratistu bilo 117-oro dece.

ORGANIZACIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje prikazano u ovoj publikaciji sprovedeno je u toku oktobra 2011. godine na teritoriji Novog Sada. U istraživanju su učestvovala deca koja dolaze u „Svratište za decu koja žive i/ili rade na ulici“. Pored njih, u ispitivanju su učestvovali i njihovi roditelji, odnosno jedan od roditelja u svakoj porodici koji je davao informacije vezane za sebe, svog bračnog ili vanbračnog partnera i decu.

Na početku istraživanja formiran je ekspertski tim koji je imao zadatak da konstruiše protokole pomoću kojih će se prikupljati podaci na terenu. Ekspertskim timom je rukovodio doktor psihologije Vladimir Mihić, a članovi tima su bili: dr Nevenka Rončević, pedijatrica koja jednom nedeljno brine o deci u Svratištu i osoblje Svratišta.

Osnovni podaci u istraživanju prikupljeni su putem intervjua sa roditeljima i decom. Korišćene su dve vrste protokola za intervjue: jedna verzija protokola koristila se za roditelje, a druga, nešto opširnija verzija, za decu. Protokoli su imali slične oblasti, ali je način postavljanja pitanja bio drugačiji i što je moguće više prilagođen konkretnom ispitaniku. Intervjuima je obuhvaćeno 81 dete i 29 roditelja.

Protokol za roditelje obuhvata oblasti: opšti podaci, uslovi stanovanja, zdravstveni status, postojanje iskustva diskriminacije, dečiji rad i problemi sa kojima se roditelji susreću.

Protokol za decu obuhvata oblasti: opšti podaci, postojanje iskustva nasilja i diskriminacije, uključenost u sistem školstva, socijalne i zdravstvene zaštite, rad na ulici i problemi sa kojima se deca susreću.

U pripreмноj fazi istraživanja, terenski radnici, koji volontiraju u Svratištu i koji su u okviru svojih redovnih aktivnosti u kontaktu sa roditeljima, obavestili su roditelje da će se sprovoditi istraživanje, objasnili su im cilj istraživanja i metode prikupljanja podataka i motivisali su ih da učestvuju u istraživanju. Od roditelja je dobijena informisana saglasnost za učestvovanje u istraživanju za svu decu iz uzorka.

Intervjue su sprovodili terenski radnici, volonteri Svratišta, uz pomoć studenata završne godine osnovnih i master studija psihologije sa novosadskog Univerziteta. Podaci su prikupljeni na osnovu odgovora koje su dali roditelji i deca. U delu intervjuja koji se odnosio na uslove stanovanja podaci su prikupljeni i na osnovu opservacije kuća u

kojima su vođeni intervjui. U najvećem broju slučajeva intervju sa roditeljima je vodio terenski radnik, a decu su intervjuisali i terenski radnici i studenti zavisno od broja dece i mesta intervjuisanja. Deca su uglavnom bila ispitivana u svojim kućama, a u manjem broju slučajeva intervju je bio sproveden u prostorijama Svratišta.

Pre samog odlaska u porodice svi ispitivači su prošli trening u kom im je detaljno objašnjen cilj istraživanja i metodologija rada, objašnjeno im je kako da primene protokol i navedene su najbitnije specifičnosti grupe ispitanika.

Pošto su podaci prikupljeni putem intervjuja u nekim ispitivanim oblastima bili u međusobnom neskladu, organizovane su fokus grupe sa ciljem da se prikupe dodatni kvalitativni podaci, kao i da se provere neki kontradiktorni podaci koji su dobijeni u intervjuima verovatno uzrokovani tendencijom davanja socijalno poželjnih odgovora.

Organizovano je ukupno pet fokus grupa koje su vodili psiholozi koji rade kao vaspitači u Svrtištu. Deca su bila podeljena u grupe na osnovu uzrasta i mesta stanovanja. Grupe su bile sledeće: mešovita grupa uzrasta od 7 do 10 godina, muška grupa uzrasta od 11 do 15 godina iz Bangladeša, muška grupa uzrasta od 11 do 15 godina iz Velikog Rita, ženska grupa uzrasta od 11 do 15 godina i muška grupa uzrasta od 16 do 19 godina. Za sve fokus grupe su bila ista pitanja o sledećim temama: uslovi života, ishrana, škola i zdravstvena zaštita. Fokus grupe su održane u Svrtištu i u njima su prisustvovala samo ona deca koja su bila obuhvaćena i intervjuima. U fokus grupama je učestvovalo ukupno 25-oro dece.

Pored intervju a i fokus grupa, podaci su prikupljeni i iz dečijih dosijea. Za svako dete koje je korisnik usluga Svrtišta otvoren je dosije u kome se pored osnovnih podataka o detetu i porodici nalaze i podaci o svim intervencijama koje su rađene sa detetom.

Veoma je bitno napomenuti da su podaci dobijeni u ovom istraživanju reprezentativni za populaciju dece koja dolazi u Svrtište, a nikako za svu decu koja žive i/ili rade na ulicama Novog Sada ili Srbije. Ako se deca koja žive i/ili rade na ulici i dolaze u Svrtište razlikuju od dece koja žive i/ili rade na ulici, a ne dolaze u Svrtište, onda se i rezultati ovog istraživanja mogu razlikovati kada se uporede sa rezultatima koji bi se dobili da je ispitana cela populacija dece koja žive i/ili rade na ulici. Ukoliko ta razlika postoji, onda je naša pretpostavka da je u ostatku populacije situacija još više upozoravajuća, jer u Svrtište dolaze ona deca koja pored rada na ulici i drugih obaveza, ipak, mogu da izdvoje i vreme koje će provesti u Svrtištu i za koje Svrtište predstavlja jedan od izvora socijalizacije i uključivanja u društvo.

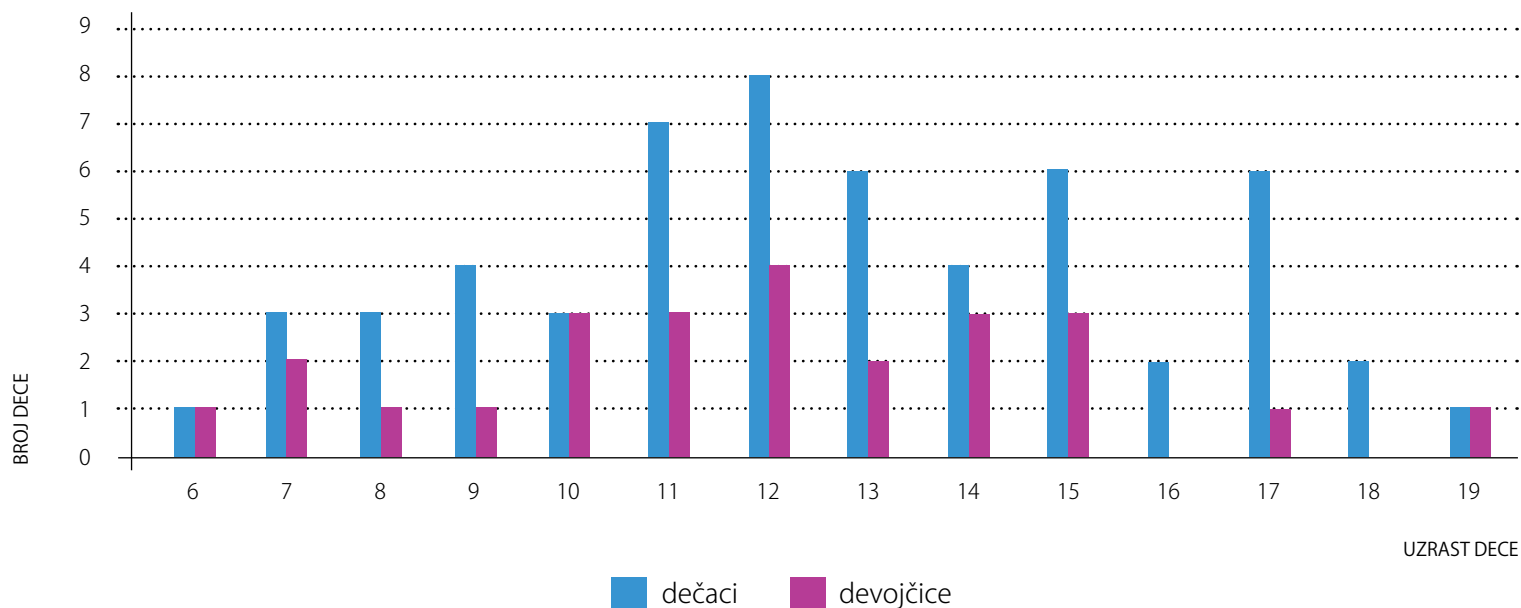
REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Najveći utisak na mene su ostavili opšti higijenski uslovi naselja i brojnost članova porodice. Teško je videti da toliko ljudi živi na tako malom prostoru, ponekad i do njih desetero živi u jednoj sobi u kući bez prozora. Smatram da ne bi trebalo da se dozvoli da mala deca, pa i odrasli, žive u u takvim uslovima, pogotovo zimi kada je jaka vlaga i hladnoća. Uglavnom je celo naselje puno smeća, pa ima dosta gvožđa i metala koje je opasno za malu decu kada trče ili se igraju... Takođe, lepo je bilo videti kako se neke porodice čvrsto drže zajedno, iako prolaze kroz poteškoće i što se trude da svoj prostor održe čistim, iako imaju ograničen novac za kupovinu higijenskih sredstava.

Brigita Malagurski, studentkinja psihologije, govori o tome šta je na nju ostavilo najjači utisak tokom prikupljanja podataka na terenu

Istraživanjem je obuhvaćeno 29 porodica. Od toga 16 porodica živi u Velikom Ritu¹ (55%), 9 porodica u Bangladešu² (31%), 3 porodice na Novom Naselju³ (10%) i jedna porodica koja je naseljena u Đurđevu⁴ (4%). Od 29 porodica, 10 porodica su nepotpune, tj. u njima deca žive sa jednim od roditelja.

U istraživanju je učestvovalo 81 dete koje živi i/ili radi na ulici. Dečaci su činili 70% uzorka (56 dečaka), dok su devojčice činile 30% našeg uzorka (25 devojčica). Prosečan uzrast dece je 12,3 godine, a najveći broj dece, njih oko dve trećine, imalo je između 10 i 15 godina. Najmlađe dete imalo je 6 godina, dok je nastariji adolescent imao 19 godina.

Grafikon br. 1 - Distribucija dece po uzrastu i polu

¹ Nehigijensko naselje na periferiji Novog Sada

² Nehigijensko naselje, udaljeno 8km od Novog Sada

³ Deo Novog Sada

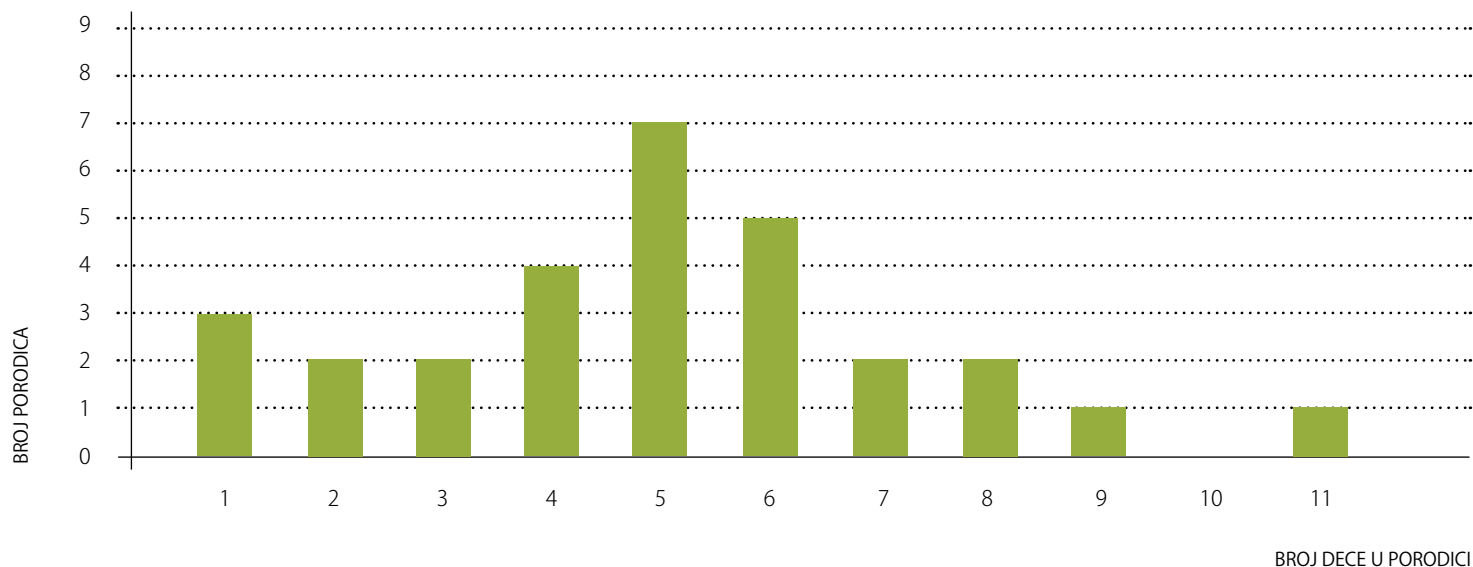
⁴ Selo, udaljeno 24km od Novog Sada

USLOVI STANOVANJA PORODICA

Broj članova domaćinstva koji žive u istoj kući se kreće od 3 do 15 članova. Ukupno 15 porodica pripada sedmočlanom ili osmočlanom domaćinstvu.

Broj dece koja žive u domaćinstvima kreće se od 1 do 11 dece. Sedam porodica (24%) ima petoro dece koja u njima žive, dok su 5 porodica (17%) sa šestoro dece.

Grafikon br. 2 - Broj dece u porodicama

Mi smo dali sve kod jednog čoveka pare, koliko dođe, toliko platimo, a on je trebao sve u Elektrovojvodinu da nosi to, al' on to nikad nije nosio i onda su nam svima isključili struju.

Fokus grupa, dečak, uzrast od 15 do 19 godina

20 kuća (68,9%) su vlasništvo porodica koje u njima žive. Kuće se nalaze u nehygieničkim naseljima i nelegalno su izgrađene. 9 porodica iznajmljuje kuće u istim tim naseljima. 26 kuća su od tvrdog materijala (stare cigle i sl.), a 3 kuće (10,3%) su napravljene od lima i kartona. Kod 22 porodice (75,9%) krov prokišnjava, a vlaga se osećala u 24 kuće (82,8%). Prema podacima dobijenim od roditelja 28 kuća (96,6%) imaju prozore i vrata. Međutim, terenski istraživači su zapazili da su ti prozori često bili samo razvučeni najloni preko raznih otvora na kući.

Od 29 ispitivanih porodica 26 (89,7%) živi u naseljima u kojima je dostupna legalna struja. 23 porodice (79,3%) imaju struju u kući, ali je ona najčešće uvedena ilegalno. Tokom fokus grupa smo došli do raznolikih podataka o tome odakle im struja (priključili su se na komšijinu kuću, pa njemu plaćaju, priključili su se direktno sa bandere i sl.). Pošto se radi o nelegalnim priključcima na električnu mrežu često se dešava da kuće ostanu bez struje („iseku im struju“). Kada nemaju struju, kuće osvetljavaju svećama, žiškom (krpa i mast u tegli), akumulatorom ili baterijskim lampama.

Mi kad nismo imali struje 5-6 dana, mog malog brata je ujeo miš za prst.

Fokus grupa, devojčica, uzrast od 11 do 15 godina

26 porodica (89,7%) zimi zagreva kuću pomoću šporeta na drva, dok 3 porodice uopšte ne greju kuću. Prostorije se greju samo dok je budan onaj koji loži. Drva se kupuju uglavnom od materijalnog obezbeđenja porodice (tzv. socijalna pomoć) i od jednokratne pomoći koju neke porodice dobijaju. Iz fokus grupa smo saznali da kada ponestane ogreva tada članovi porodice sakupljaju suvo granje, pronalaze na kantama: daske, staru obuću, krpe, plastiku, gume i sl., rastavljaju stare ormare i šupe ili pozajme novac da kupe drva.

Ja ponekada kada nema drva i kada mi je baš jako hladno, a da nema nikog kući, ja uzmem neke stvari koje mi nisu potrebne i to palim.

Fokus grupa, dečak, uzrast od 11 do 15 godina

Mi koristimo grejalicu kad smo bolesni, grejemo noge, grejemo ruke, ponekad sušimo stvari... a jednu sobu grejemo sa šporetom.

Fokus grupa, devojčica, uzrast od 11 do 15 godina

Kad je plastika čista, ona gori i ne smrdi, ali ako nije dobra, onda se sve zacrni i smrdi... I mi smrdimo isto i još gore...

Fokus grupa, mladić, uzrast od 15 do 19 godina

Moja mama spava sa bebom zbog toplote, jer se boji da se ne smrzne i ne razboli.

Fokus grupa, devojčica, uzrast od 11 do 15 godina

Moj brat... Taj stražar što čuva tamo ispred... Pita onog čoveka što čuva: „Izvinite, molim Vas, da li smemo da sečemo drva?“ I taj čovek mu kaže: „Ako mi platite smete, a ako ne platite, ne možete...“ I moj mu brat da 500 dinara i nasečemo i onda prodajemo po ljudima... Tako... I mi palimo...

Fokus grupa, devojčica, uzrast od 11 do 15 godina

Šporet greje sve tri sobe odjednom, jer nemamo vrata između.

Fokus grupa, dečak, uzrast od 11 do 15 godina

21 porodica (72.4%) koristi tekuću vodu u kući.

U 12 porodica (41,4%) postoji kupatilo ili toalet u kući. 17 porodica (58,6%) imaju poljski toalet. U onim kućama gde kupatilo ne postoji, ukućani se kupaju u koritima i lavorima.

Roditelji iz 12 porodica (41,4%) su tokom intervjua izjavili da deca imaju svoju sobu. Međutim, deca su u fokus grupama navodila da sobu dele sa većim brojem braća i sestara, a neke „dečije“ sobe su nefunkcionalne (ne greju se zimi, nemaju prozore i sl.). Od 25-oro dece koja su učestvovala u fokus grupama, samo 1 devojčica ima sobu koja je isključivo njena i koju koristi. 3 dece ima formalno svoju sobu, ali ne provodi u njoj vreme, jer je hladno i jer soba nije sređena, a 1 dete je reklo da se boji da bude samo. Sva ostala deca dele sobu- neka sa sestrama, neka sa braćom, a neka još i sa roditeljima.

U sobama u kojima deca spavaju se ne puše cigarete samo kod 2 devojčice, kod 3 devojčice se puši ponekad, a kod sve ostale dece (njih 19-oro) se puši u tim sobama.

Dva deteta, koja su učestvovala u fokus grupama, sama spavaju u krevetu, dok 23 deteta dele krevet sa braćom i sestrama, neki sa roditeljima, a negde je krevet „rezervisan“ za starije u porodici dok mlađi spavaju na sunđerima. Sva deca imaju posebnu odeću za spavanje. Ponekad je nose tokom dana ispod odeće kad je hladno, a uveče se samo skinu.

Ja imam jednu svoju sobu, ali tu ne spava niko, jer je polomljen prozor i mama treba da ga popravi.

Fokus grupa, devojčica, uzrast od 7 do 10 godina

6 porodica (20,7%) koristi šporet na struju, 7 porodica (24,1%) koristi mašinu za veš, 20 porodica (68,9%) koristi frižider, a 23 porodice (79,3%) koriste TV aparat.

Jedna porodica poseduje fiksni telefon, dok 26 porodica (89,7%) poseduje mobilni telefon. I pored posedovanja mobilnih telefona pokušaji osoblja Svrtišta da uspostavi telefonsku komunikaciju sa roditeljima često su neuspešni, jer su mobilni telefoni isključeni ili nedostupni.

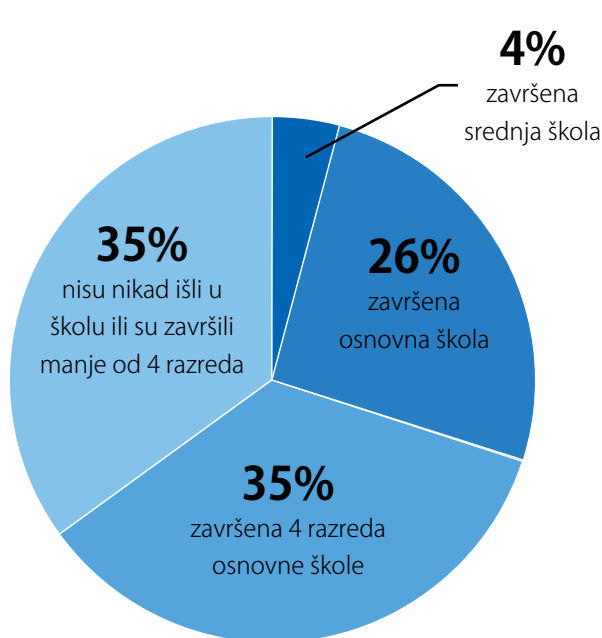

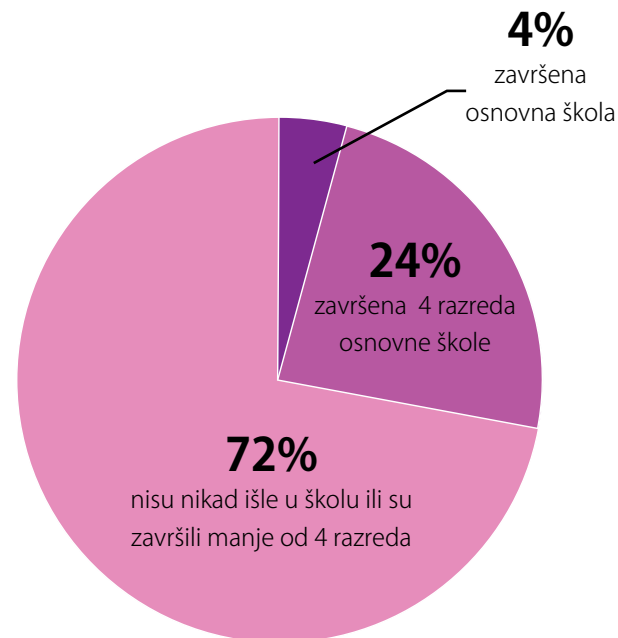
OBRAZOVNI I RADNI STATUS RODITELJA

Prikupljeni podaci ukazuju na to da je 65% očeva i 28% majki u nekom trenutku svog detinjstva bilo uključeno u školski sistem. Međutim, iako su krenuli u proces osnovnoškolskog obrazovanja, samo mali procenat roditelja je taj proces uspešno završio. Samo 35% očeva i 4% majki imaju završenu osnovnu školu, dok su ostali „završili“ četiri razreda osnovne škole što ipak govori o osnovnoj pismenosti.

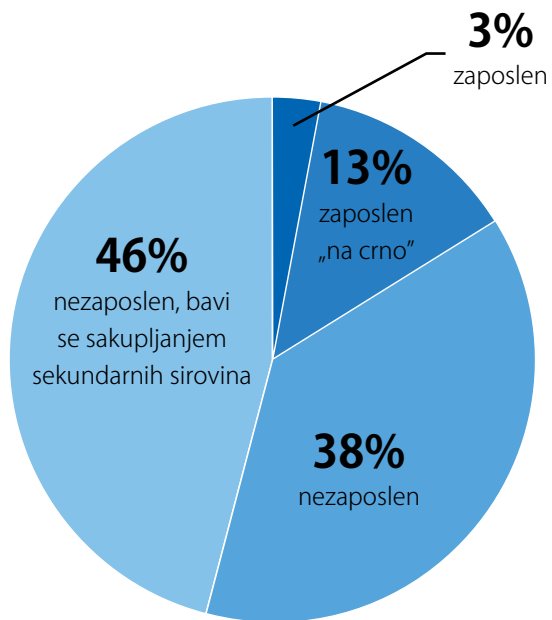
70% očeva nema završenu osnovnu školu, dok je kod majki situacija neuporedivo lošija, **96% majki nema završenu osnovnu školu**. Takođe, među majkama nema nijedne koja je završila srednju školu, a i među očevima je samo 1 ispitanik završio srednju školu.

Grafikon br. 3 - Obrazovni status očeva

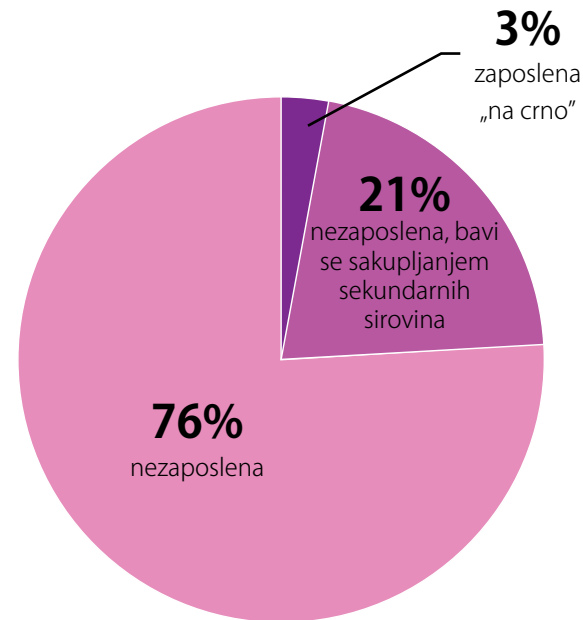

Grafikon br. 4 - Obrazovni status majki

Grafikon br. 5 - Radni status očeva

Osobe sa niskim obrazovanjem veoma teško dobijaju posao, naročito posao na neodređeno vreme i sa punim radnim vremenom. Bez redovnog posla i redovnih prihoda ove porodice nemaju puno mogućnosti za izlazak iz krajnjeg siromaštva u kome žive. Nizak obrazovni status je pogotovo zabrinjavajući s obzirom na to da deca svoje roditelje doživljavaju kao veoma važan izvor informacija. Podaci o zaposlenosti majke i oca ilustruju veoma nizak socio-ekonomski status ispitanih porodica. Samo 1 otac je redovno

Grafikon br. 6 - Radni status majki

zaposlen, a ako ovome dodamo još samo 4 oca koji su zaposleni „na crno“ i 1 majku, dobijamo jasan pokazatelj ekonomske situacije u kojoj porodice žive.

Od onih koji doprinose kućnom budžetu 33% roditelja (majke i očevi zajedno) se bavi sakupljanjem i prodajom sekundarnih sirovina. Primetno je da se ovim poslom uglavnom bave muškarci, dok su tri četvrtine žena isključivo domaćice.

POSEDOVANJE LIČNIH DOKUMENATA

Jedan od preduslova uključenosti u društvo i korišćenja resursa koje država obezbeđuje jeste posedovanje odgovarajućih ličnih dokumenata. Naše istraživanje pokazuje da 89,7% roditelja poseduje državljanstvo Republike Srbije i izvod iz matične knjige rođenih.

U 19 porodica (65,5%) oba roditelja imaju ličnu kartu. U 8 porodica (27,6%) samo 1 od roditelja je ima, dok u 2 porodice (6,9%) nijedan od roditelja nema ličnu kartu. Takođe, u 19 porodica (65,5%) oba roditelja imaju zdravstvenu knjižicu, dok je u 9 porodica ima jedan od roditelja.

U 2 porodice (6,9%) nijedno od dece nema zdravstvenu knjižicu, u 6 porodica (20,7%), po rečima roditelja, neka od dece imaju zdravstvenu knjižicu, a neka nemaju, dok u 21 porodici (72,4%) sva deca imaju zdravstvenu knjižicu.

Iako je 96,5% roditelja nezaposleno (samo 1 otac je stalno zaposlen), **42,4% roditelja nije registrovano na Službi za zapošljavanje.**

27,6% roditelja ima vozačku dozvolu.

MATERIJALNI STATUS PORODICA

Osnovno pitanje kada se govori o materijalnoj situaciji porodica je svakako ono kako članovi porodica zarađuju i koliko mesečno zarade. **Podaci koje su dali roditelji govore o tome da porodice, i roditelji i deca zajedno, najčešće zarađuju oko 50 evra mesečno.** Raspon mesečnih suma koju cela porodica zaradi ide od 6 do 350 evra.

Ono što ne čudi jeste da najveći deo novca porodice odvajaju za hranu, a sve druge potrepštine su manje važne i na njih se daje novac koji, i ako, preostane nakon kupovine hrane.

Sad mi idemo po kante, da ti kažem nešto, i sad nađemo nešto tu i mora to prvo da se ispere lepo i onda prvo skuvamo i tu vodu bacimo, pa skuvamo i jedemo. To radimo samo kad nemamo para. Idemo s konjem.

Fokus grupa, dečak, uzrast od 7 do 10 godina

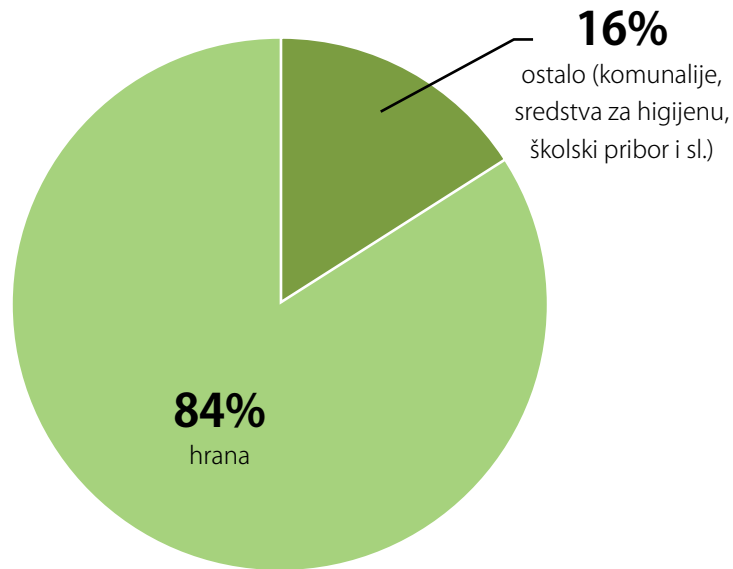
Tabela 1 - Opisni pokazatelji zarada na mesečnom nivou, izraženo u evrima

	Minimum	Maksimum	Prosečna vrednost	Najčešća vrednost
Koliko mesečno zarađuju?	6	350	98,64	50

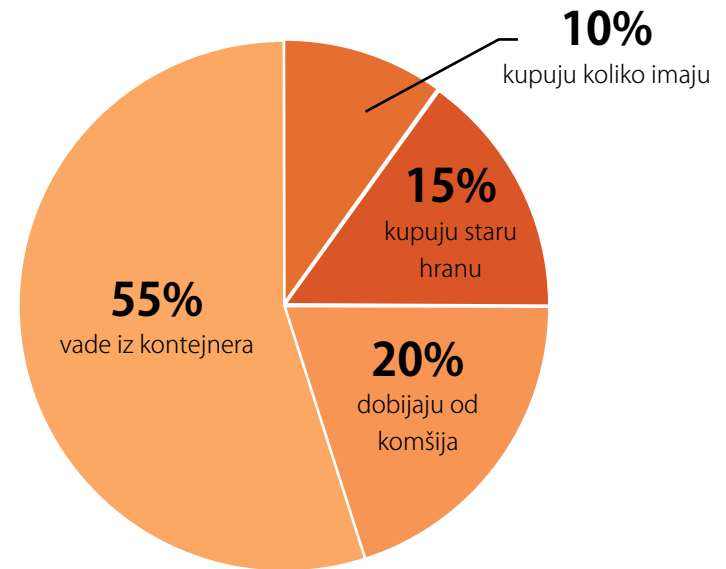
Međutim, iako porodice najveći deo zarađenog novca daju na hranu, **samo 3 porodice (10%) uopšte imaju dovoljno novca za hranu**, dok se ostalih 26 porodica (90%) moraju snalaziti na druge načine. **Tih 26 porodica najčešće hranu nabavljaju tako što je uzimaju iz kontejnera (55%)**, kupuju staru hranu (15%) ili je dobijaju od drugih ljudi (20%).

Kad imamo, jedem koliko hoću, a kad nemamo, onda se podeli.

Fokus grupa, dečak, uzrast od 11 do 15 godina

Grafikon br. 7 - Raspodela kućnog budžeta

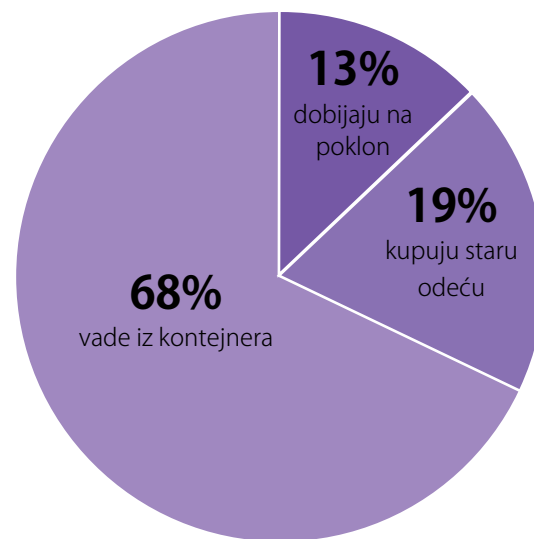

Grafikon br. 8 - Načini na koje porodice nabavljaju hranu

Pa mislim uveče... kad nemamo hrane, mi sedimo i ćutimo, a kad svane, odemo, pa zaradimo.

Fokus grupa, dečak, uzrast od 11 do 15 godina

U 20 porodica (68,9%) roditelji su naveli da nabavljaju odeću i obuću tako što je vade iz kontejnera, dok ostatak porodica kupuje polovnu odeću ili dobija polovnu odeću na poklon.

Grafikon br. 9 - Načini na koje porodice nabavljaju odeću

RAD NA ULICI

Kao što se vidi iz prethodnih podataka, za većinu porodica novac koji u toku meseca zarade je nedovoljan za njihove potrebe. Porodice nemaju dovoljno novca za hranu, odeću i obuću, a kao najčešći način za pribavljanje istih navode vađenje iz kontejnera, što sugerise da je ovo mogućnost kojoj najčešće pribegavaju kako bi preživeli. Jedan od načina na koji porodice zarađuju novac jeste i dodatni rad njihove dece.

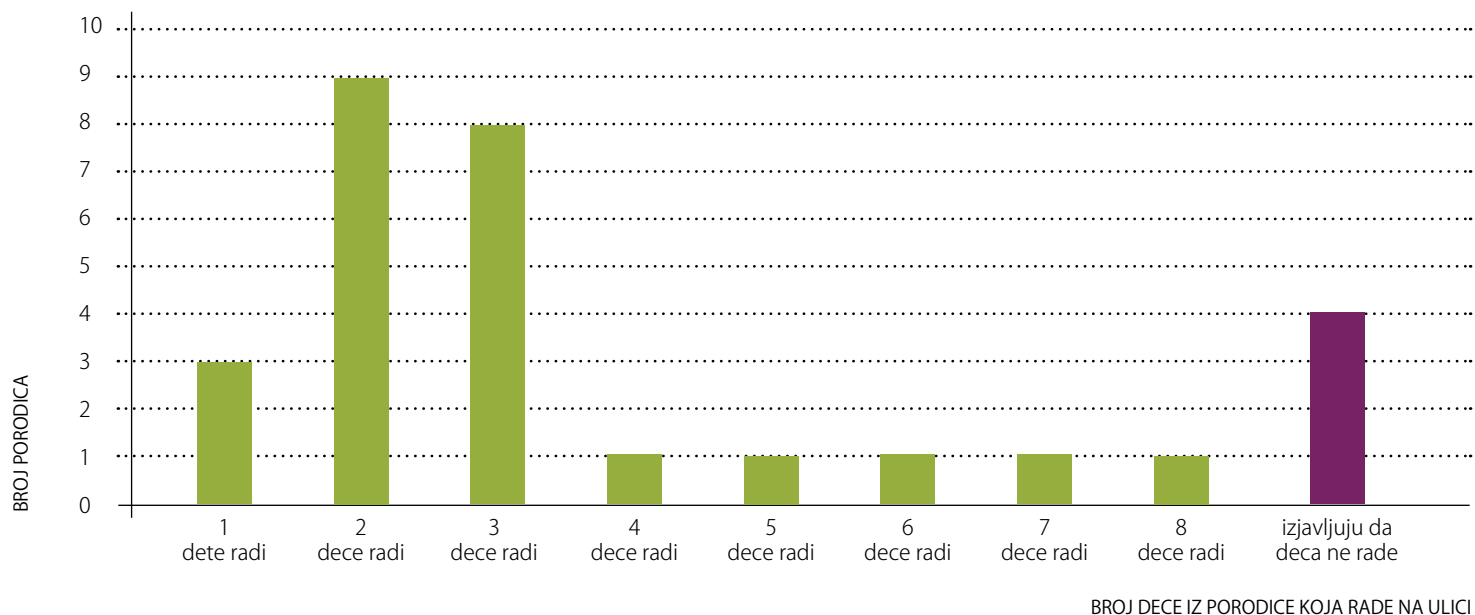

Pre prezentovanja dobijenih rezultata, moramo se posebno osvrnuti na podatak da su u 4 porodice roditelji izjavili da njihova deca ne rade na ulici. S obzirom na to da je uzorak formiran iz baze dece koja redovno dolaze u Svrtište za decu koja žive i/ili rade na ulici, roditelji u ove 4 porodice su verovatno ili pogrešno shvatili pitanje o tome da li deca rade na ulici ili su se uplašili posledica ako priznaju da njihova deca provode vreme radeći na ulici, a ne u školi. Naime, da bi neko dete bilo evidentirano u bazi Svrtišta ono mora ne samo da poseti Svrtište, već i da tačno opiše osoblju šta i gde radi na ulici. Tek kada terenski radnici provere i potvrde taj podatak na terenu, podaci o detetu se upisuju u bazu podataka.

Na grafikonu br. 10 se vidi distribucija broja dece koja rade na ulici u odnosu na broj porodica. U nekim porodicama na ulici rade sva deca koja žive u istoj kući. Ovi podaci dobijeni od roditelja su u skladu sa podacima dobijenim od dece u toku fokus grupa koji upućuju na to da **u većini porodica radi više od jednog deteta, pri čemu starija deca „uvode” mlađu decu u „posao”**.

Usled gore opisanog, podaci koji se nalaze u nastavku ovog poglavlja se odnose na 25 porodica u kojima su roditelji potvrdili da njihova deca rade na ulici.

Grafikon br. 10 - Broj porodica u kojima deca rade na ulici i broj dece iz porodice koja rade

Na pitanje upućeno roditeljima kako deca doprinose kućnom budžetu, bilo novcem, bilo donošenjem hrane, odeće ili obuće, roditelji su najčešće navodili: sakupljanje sekundarnih sirovina, prošnjju, ali i „parkiranje“, odnosno, pronalaženje slobodnih mesta na parkingu.

Tabela 2 - Na koji način deca zarađuju novac (hranu/odeću/obuću)?

	Broj porodica
Sakupljanje i/ili prodaja sekundarnih sirovina	20
„Parkiranje“	15
Traženje hrane po kontejnerima	12
Prošnja	10
Prodavanje na pijaci ⁵	6
Pranje prozora automobila na raskrscima	2
Krađa u prodavnicama, autobusima i sl.	1

Kada se saberu sve frekvencije dobijenih odgovora, roditelji iz 25 porodica su naveli 66 puta da se deca bave određenom vrstom rada na ulici. Ovaj podatak govori o tome da **se deca na ulici istovremeno bave sa više različitih aktivnosti putem kojih mogu da zarade novac.**

Od dece je dobijen podatak da njih 71 (87,7%) radi na ulici. 95% od onih koji su izjavili da rade na ulici sakuplja sekundarne sirovine, a 5% prosi. 10-oro dece (12,3%) nije navelo da radi na ulici. Moguće je da je razlog tome bilo ili osećanje stida što rade na ulici, a sada to treba da kažu ne samo pred volonterima Svratišta nego i pred nepoznatim studentima ili su u pitanju deca koja ne rade svakodnevno, pa stoga povremeni rad na ulici i ne smatraju radom.

Ja sa konjem idem po kantama... I kad nađem hranu, ako je zapakovano, sve lepo uzmem i donesem kući. Opere se, pa se ispere... Sve lepo...

Fokus grupa, mladić, uzrast od 15 do 19 godina

⁵ Prodaja na pijaci je svrstana kao rad na ulici samo u onim slučajevima kada je dete mlađe od 15 godina, jer po važećoj zakonskoj regulativi osoba sa 15 godina može da zasnjuje radni odnos.

Nikola, ja moram da Vam priznam, ja prosim i tako radim za taj dinar.

Fokus grupa, dečak, uzrast od 7 do 10 godina

I ja kod jedne gospođe idem... I tamo je jedna baštica... I radim... Čupam... I to tako

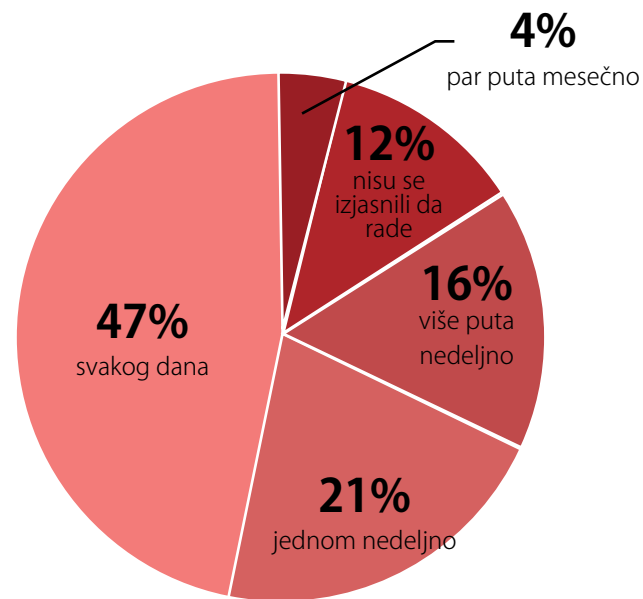
Fokus grupa, dečak, uzrast od 7 do 10 godina

Podaci koje smo dobili od dece govore da od 71 deteta koje je reklo da radi na ulici, njih 38-oro (53,5%) radi svaki dan, 13-oro (18,3%) dece radi više puta nedeljno, a 17-oro (24%) radi jednom nedeljno. 3-oje dece je izjavilo da radi par puta mesečno, obično nedeljom na Najlon pijaci.

Po rečima dece, prosečna dnevna zarada za njihov ponekad i celodnevni rad je 6,6 evra. Pritom sumu od 10 i više evra (1000 dinara) dnevno zaradi oko 10% naših ispitanika, što znači da preko 90% dece koja rade zaradi manje od 1000 dinara dnevno za rad koji ponekad traje i 10-12 sati.

45-oro dece (64.3%) je izjavilo da najveći deo svoje zarade daju na hranu, 17-toro (23.9%) na slatkiše, dok su u mnogo manjem procentu zastupljeni odeća, obuća, cigarete, kafa i sl.

68-oro dece novac daje roditeljima, dok samo 3 deteta celokupnu sumu koju zarade troše za sopstvene potrebe.

Grafikon br. 11 - Koliko često deca rade

Neki put ostavim meni pare, a neki put dajem roditeljima... Ne moram baš sve da im dam. Ostavim nešto za sebe...

Fokus grupa, devojčica, uzrast od 7 do 10 godina

Ja sam na parkingu zaradio 200 dinara. 150 sam dao mami, a meni je ostalo 50 i ona je kupila cigare, a ja sam kupio sebi nešto slatko.

Fokus grupa, dečak, uzrast od 11 do 15 godina

Ja kad hoću da dam, meni ćale kaže: Ne moraš. Imam. Ostavi sebi za školu. I ja ponesem u školu, a kad nema, ja mu dam.

Fokus grupa, dečak, uzrast od 7 do 10 godina

ZDRAVSTVENO STANJE PORODICA

Bitan aspekt našeg istraživanja činili su zdravstveni problemi sa kojima se suočavaju roditelji i deca. Roditelji su pitani o prevenciji bolesti, o pojavi bolesti kod dece i njih, kao i o tretmanu koji su dobili u zdravstvenim ustanovama.

Što se tiče uzrasta u kome su majke iz našeg uzorka rodile prvo dete, najmlađa majka imala je samo 13 godina, dok je najstarija iz grupe imala 36 godina. Prosečna starost majke koja je rodila prvo dete je 18 godina.

65% žena je do 17. godine rodilo najmanje jedno dete. Ovaj podatak je veoma zabrinjavajući i ilustruje da su maloletničke bračne i vanbračne zajednice i dalje veoma česte, pri čemu su pogotovo problematični prisilni brakovi.

Godine rađanja poslednjeg deteta se kreću od 18. do 42. godine. Prosečna starost majki kada su rađale najmlađe dete iznosi 31 godinu. Prilikom razmatranja ovih podataka treba imati u vidu da su majke još uvek reproduktivno sposobne, te navedene godine predstavljaju trenutno stanje sa verovatnoćom da će neke od majki rađati još dece.

Tabela 3 - Distribucija uzrasta majki prilikom rađanja prvog deteta

Godine rađanja prvog deteta	Broj majki koje su rodile u tom uzrastu	Procenat	Kumulativni procenat
13	1	3,4	3,4
14	4	13,8	17,2
15	2	6,9	24,1
16	4	13,8	37,9
17	8	27,6	65,5
18	4	13,8	79,3
19	2	6,9	86,2
21	1	3,4	89,7
25	1	3,4	93,1
27	1	3,4	96,6
36	1	3,4	100,0

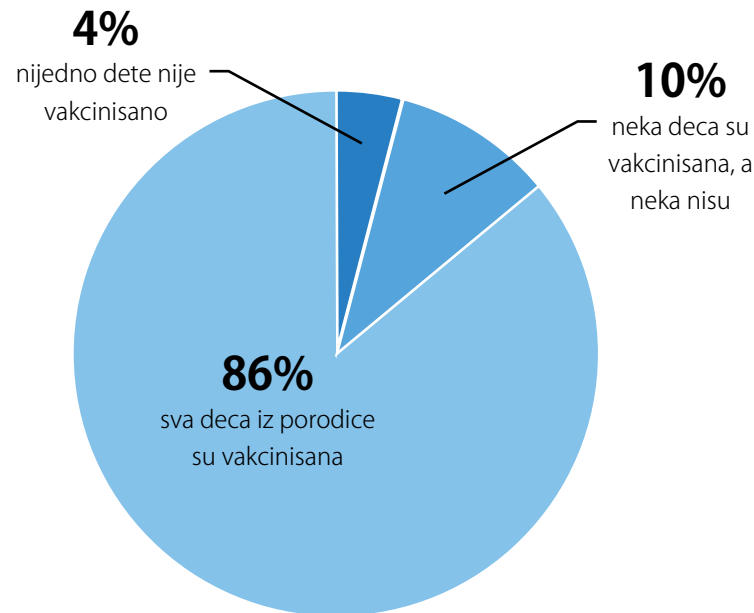
Da ima neku hroničnu bolest, u intervjuu navodi 34,5% roditelja, a 44,8% njih navodi da boluje „od živaca“.

86%, roditelja u intervjuu daje podatak da puši. Nijedan roditelj nije izjavio da koristi drogu.

Alkohol konzumira 8% roditelja. U Svratistu ne postoji tačna evidencija o broju roditelja koji koristi alkohol, niti o tome koliko često ga koriste, ali na osnovu svakodnevnog iskustva u radu sa decom se sa sigurnošću može reći da je prekomerna upotreba alkohola veoma čest problem. Naša pretpostavka je da je procenat socijalno poželjnih odgovora na pitanje koliko često upotrebljavate alkohol bio izuzetno visok. Podaci iz dečijih dosijea u Svratistu i podaci prikupljeni tokom fokus grupa potvrđuju da roditelji, najčešće očevi, često koriste alkohol.

Moj ćale... pije..., ali ne pije baš svaki dan...
Moj ćale pije po dva piva i jede leba. Kad jede leba, on ne može više da pije... pa spava...

Fokus grupa, dečak, uzrast od 7 do 10 godina

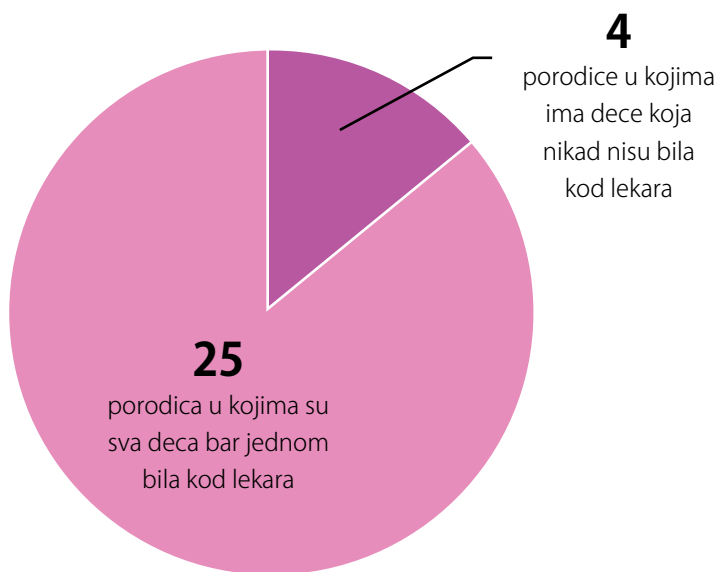
Grafikon br. 12 - Procenat porodica u kojima su deca vakcinisana

Najviše postavljanih pitanja u ovom delu intervjuja se odnosilo na zdravlje dece i to prvenstveno vezano za vakcinaciju i odlazak dece kod lekara i stomatologa.

Podatak dobijen za vakcinaciju pokazuje da su u 86% porodica sva deca redovno vakcinisana, dok u 10% porodica ima dece koja nisu vakcinisana ili makar nisu primila sve potrebne vakcine. Ovi podaci potvrđuju da se akcije vakcinisanja dece u nehygijenskim naseljima redovno sprovode.

U 25 porodica (86%) sva deca su jednom ili u više navrata bila odvedena kod lekara, dok u 4 porodice (14%) postoje deca koja nikada u svom životu nisu posetila lekara. Razlozi da se dete odvede kod lekara su bili usled nužde uzrokovane ozbiljnijim zdravstvenim problemima poput operacija, lomova ruku ili nogu, opekotina i sl., a ne usled redovnih kontrola.

Gore navedene podatke koje smo dobili od roditelja smo proverili tražeći od dece da odgovore na ista pitanja. Ohrabruje činjenica da su deca odgovorila isto kao roditelji i da su gotovo sva deca (90%) bila kod lekara makar jednom u životu.

Grafikon br. 13 - Posete lekaru

U toku fokus grupa, deca su strah od lekara navodili kao jedan od vodećih razloga neodlaska. Drugi razlozi zašto ne idu kod lekara su: kada im je problem prevoz, kada nema ko da ih odvede, kada procenjuju da povreda ili posekotina nisu dovoljno ozbiljni i sl.

Uočljivo je da je mali procenat dece koristio stomatološke usluge. Ovo je ilustrovano činjenicom da su brojni, ponovljeni problemi sa zubima i desnim veoma česta pojava u Svratištu.

Grafikon br. 14 - Posete stomatologu

Podatak o boravku u bolnici u prethodnih godinu dana je dobijen od roditelja i uzet je kao indikator ozbiljnijih problema sa zdravljem. Podaci pokazuju da je 19% dece u poslednjih godinu dana bilo bolnički lečeno, najčešće na hirurškom odeljenju zbog manjih operacija (slepo crevo) ili zbog problema sa povredama ili suicidom.

59-oro dece (72.2%) je kao najčešći izvor sopstvenih znanja o zdravlju i zdravstvenim rizicima navelo roditelje, dok je 69-oro (85.2%) dece izjavilo da su roditelji ti kojima se prvo poveravaju ako imaju neki zdravstveni problem. 12-oro (14,8%) dece kao osnovni izvor svojih znanja o zdravlju vidi Svrtište, dok bi za njih 9-oro (11,1%) Svrtište bilo prvo mesto gde bi prijavili neki zdravstveni problem sa kojim se suočavaju.

PREPREKE U OSTVARIVANJU ZDRAVSTVENE ZAŠTITE

Drugi deo intervjua na koji su odgovarali roditelji se odnosio na tretman koji dobijaju u zdravstvenim ustanovama.

26 ispitanika (90%) je odgovorilo da ni njima niti njihovoj deci nikada nije odbijeno lečenje, dok je 10% ispitanika, odnosno roditelji iz 3 porodice, reklo da im je odbijena lekarska pomoć, ali nisu znali da objasne jasan razlog.

Roditelji iz 21 porodice (72%) navode da su se medicinska sestra i lekar korektno ophodili prema njima ili deci, dok roditelji iz 8 porodica (28%) navode da su oni ili deca doživeli neprijatno iskustvo sa medicinskim osobljem. To neprijatno iskustvo se ogledalo u izjavama medicinskog osoblja koje su se odnosile na spoljašnji izgled pacijenata (karakterisanje roditelja ili dece kao neurednih, prljavih i sl.).

Od 71 deteta koje je posetilo lekara bar jednom u toku života, njih 62 nisu naveli da su doživeli neprijatno iskustvo sa medicinskim osobljem. 9-oro dece (11.7%) je izjavilo da su imali neprijatno iskustvo sa lekarom i/ili medicinskom sestrom. Tačnije, 8-oro dece su imali problema, jer nemaju zdravstvenu knjižicu ili su se kasno javili sa svojim problemima, a 1 dete je bilo vređano zbog svoje etničke pripadnosti.

Dve trećine ispitanika je odgovorilo da im se nikada nije desilo da pozovu hitnu pomoć, a da ona ne dođe. Pri tom, postoji mogućnost da neki od ispitanika iz ove grupe nikada nisu ni zvali hitnu pomoć. Jedna trećina ispitanika (34%) je odgovorila da im se takva situacija desila. Najveći broj njih kao razlog tome navodi što deca iz komšiluka često zovu hitnu pomoć i prave „lažne uzbune“, pa im zato hitna pomoć ne dolazi na svaki poziv.

NAJČEŠĆI ZDRAVSTVENI PROBLEMI DECE

Najčešći zdravstveni problemi dece sa kojima su se suočavale porodice su navedeni u Tabeli br. 4.

Pod teškoćama u učenju roditelji su uglavnom podrazumevali da su im deca loši đaci, a ne da imaju neke objektivne teškoće u učenju.

U svakoj od ispitivanih porodica je barem jedno dete imalo neki od navedenih problema.

U poslednjih godinu dana u Svrtištu je izvršeno 956 zdravstvenih intervencija (pod zdravstvenom intervencijom se podrazumeva: saniranje rana i ujeda životinja, pratnje u institucije zdravstvene zaštite i savetovanja sa pedijatricom i medicinskom sestrom). Većina ovih intervencija je realizovana na osnovu inicijative koja je dolazila od osoblja Svrtišta i mnogim intervencijama je prethodio motivacioni rad sa detetom kako bi dete prihvatilo intervenciju.

Tabela 4 - Aktuelni zdravstveni problemi dece

	Frekvencija odgovora	Procenat porodica u kojima bar jedno od dece ima navedenu bolest
Vaške i šuga	14	48.3
Bolesti zuba	13	44.8
Teškoće u učenju	10	34.5
Povrede	9	31.0
Slaba uhranjenost	9	31.0
Plućne bolesti (astma, bronhtis)	8	27.6
Česti prolivi	7	24.1
Opekotine	7	24.1
Poremećaji ponašanja	7	24.1
Problemi „sa živcima“	7	24.1
Poremećaji sluha, vida i sl.	6	20.7

ODRŽAVANJE HIGIJENE

Ja, kada mi je potrebno kupanje ako negde idem ili ne znam šta već, a ako kod mene nestane struje, pa ne radi bojler ili nemam drva da zagrejem vode, onda dođem u Svratište, okupam se i onda uzmem te stvari što mi trebaju.

Fokus grupa, dečak, uzrast od 11 do 15 godina

Održavanje lične i higijene prostora je jedan od preduslova očuvanja zdravlja. Podaci koji se tiču lične higijene i održavanja higijene kuće pokazuju da ispitivane porodice imaju prilično visoku svest o značaju higijene za njihovo zdravlje i zdravlje njihove dece.

Deca su dala odgovore da redovno peru ruke (čak 95% kaže da peru ruke više puta dnevno i to ujutro, pre svakog obroka i nakon povratka iz škole). Zube bar jednom dnevno pere 60.8% dece, a njih 7-oro (8.9%) je odgovorilo da nikada ne peru zube. Pored toga, 63.3% dece imaju svoju četkicu, dok ostali koriste tuđu ili zube peru samo prstima i vodom.

Ja imam sapun koji sam koristim i koji krijem, jer ne želim da ga niko vidi, jer bi' da ga sam potrošim.

Fokus grupa, dečak, uzrast od 11 do 15 godina

Međutim, treba naglasiti da su istraživači uočili veliki broj socijalno poželjnih odgovora, kako u grupi roditelja, tako i u grupi dece.

Na pitanja upućena roditeljima koja su se odnosila na načine održavanja higijene kuće, pokućanstva i odeće dobijeni su sledeći odgovori: 25 porodica (86,2%) higijenu prostorija održava metlom, 21 porodica (72,4%) koristi prašak za veš, 15 porodica (51,7%) koristi deterdžent za suđe, dok je 6 porodica (20,7%) navelo i druga sredstva za održavanje higijene. 2 porodice su izjavile da uopšte ne koriste sredstva za održavanje higijene kuće, pokućanstva i odeće.

Tabela 5 - Korišćenja različitih sredstava za ličnu higijenu

Sapun za ruke	89,7%
Šampon	79,3%
Pasta za zube	65,5%
Sapun za telo	62,1%
Četkica za zube	62,1%

ISHRANA

Na mene lično, najjači utisak je ostavilo to što se deca hrane hranom iz kante, kao i to što se u slučaju kada to ne rade hrane vrlo oskudno. Takođe su mi bile šokantne neke od izjava vezanih za ličnu higijenu. Većina dece uopšte ne pere zube... Šokantno je bilo i to da neki dečaci koji nemaju više od 10, 11 godina ponekad piju pivo.

Anastasija Grujić, studentkinja psihologije govori o tome šta je na nju ostavilo najjači utisak tokom prikupljanja podataka na terenu

Ja, kad nema kod kuće ništa da se jede, odem u školu i čekam do drugog časa i tamo imam užinu, pa onda čekam još tri časa pa...

Fokus grupa, dečak, uzrast od 11 do 15 godina

Da ti kažem, ne jedem često kući, više jedem ovde. Kući jedem ujutru...

Fokus grupa, devojčica, uzrast od 11 do 15 godina

Roditelji su izjavili da najveći deo zarađenog novca daju na hranu. Međutim, **samo 3 porodice (10%) imaju dovoljno sredstava za hranu**, dok se ostalih 26 porodica (90%) moraju snalaziti na druge načine.

Sa druge strane, od dece su dobijeni podaci da oni jedu redovno, u proseku tri puta dnevno i to različite obroke u toku dana. Takođe su izjavili da najčešće jedu kod kuće, nešto ređe u Svratištu (81,5% dece jede u Svratištu, dok 18.5% kaže da nikada ne jedu tamo), a poneka deca imaju bar jedan obrok u školi (33.4%) ili na ulici (11.1%).

Tokom intervjuja 41 dete (50.7%) je izjavilo da najčešće jede kuvana jela (krompira, pasulja, makarone i sl.), dok je manji procenat onih koji najčešće jedu peciva ili sendviče (17.3%) ili voće i povrće (20%). Svako sedmo dete je izjavilo da nikada ne jede mleko, meso, voće i povrće. Deca su izjavila da je odlučujući faktor u izboru namirnica finansijska situacija. U fokus grupama su deca navodila da obično jedu tri puta dnevno. Najčešće jedu pasulj, paprikaš, sarmu, supu i ljong (tradicionalno muslimansko jelo). Kada nemaju dovoljno hrane, pozajmljuju novac, pa kupuju hranu ili vade iz kante.

Kad nemamo hranu, nemamo... Šta ćemo... Trpimo... Uzajmimo.

Fokus grupa, mladić, uzrast od 15 do 19 godina

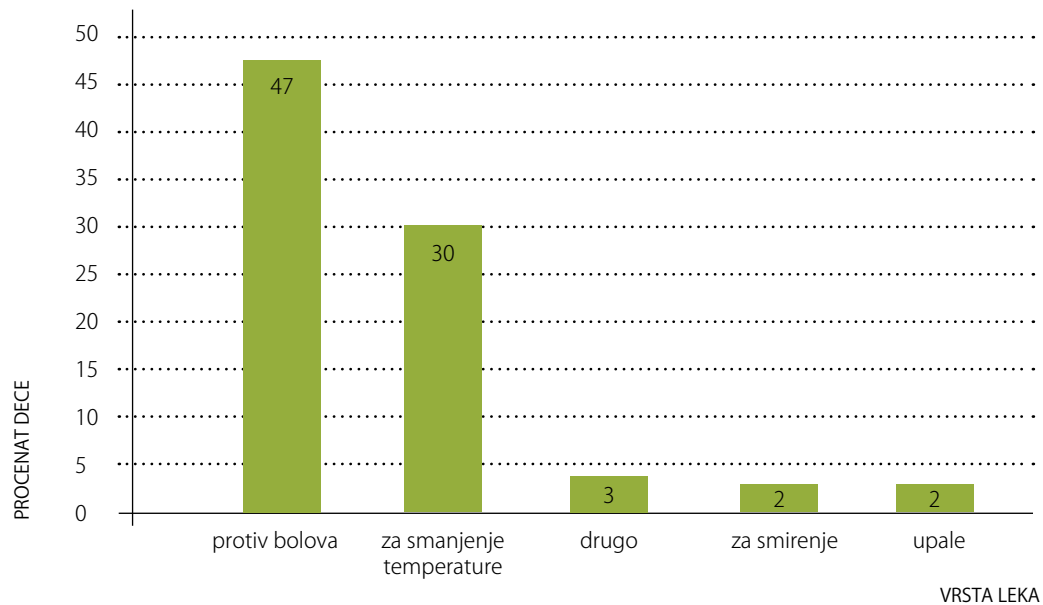

Ja najčešće jedem, to je moja omiljena hrana, jeste prazan hleb, za mene kući ne treba da nema da nešto da se jede nego ima, ali moja omiljena hrana je svež hleb koji je topao. Ja ga grejem i to jedem barem pola kile...

Fokus grupa, dečak, uzrast od 11 do 15 godina

ZDRAVSTVENI RIZICI

Na pitanje da li uzimaju neke lekove bez konsultacija sa lekarom, 38-oro dece (47%) je izjavilo da samoinicijativno uzimaju lekove protiv bolova, a 25-oro dece (30%) da uzima lekove za smanjenje temperature. Detaljniji podaci se nalaze u grafikonu br. 15.

Grafikon br. 15 - Procenat dece i vrsta leka koju deca samoinicijativno uzimaju

22 deteta (27.2%) je izjavilo da pije alkohol. U analizi dobijenih podataka uzorak je podeljen na dve uzrasne podgrupe. U prvoj podgrupi su 69 dece mlađe od 15 godina, a u drugoj podgrupi su 22 adolescenata uzrasta od 15 do 19 godina. U prvoj podgrupi 8 dece je izjavilo da pije alkohol, drugim rečima 11,6% dece mlađe od 15 godina pije alkohol (najmlađe ima šest godina). U drugoj podgrupi je 14 adolescenata izjavilo da pije alkohol, što znači da 63% adolescenata pije alkohol.

Od 29 adolescenata uzrasta od 14 do 19 godina, njih 18 (62%) je izjavilo da puši cigarete. Među decom mlađom od 14 godina 4 dece je izjavilo da puši cigarete.

Od 11 adolescenata uzrasta od 17 do 19 godina, njih 8 (72,7%) je izjavilo da koristi marihuanu.

Nijedno dete nije pomenulo da koristi lepak, iako je to veoma čest podatak u dosijeima dece koja su korisnici usluge Svratista.

Istraživači su uočili velik broj socijalno poželjnih odgovora kod pitanja vezanih za korišćenje psihoaktivnih supstanci. Ova pitanja su kod dece često izazivala reakcije smeha, stida i sl. Pored toga, na osnovu svakodnevnog iskustva u radu u Svratistu može se pretpostaviti da je korišćenje cigareta, alkohola i droga značajno učestalije među decom koja žive i rade na ulici nego što se može zaključiti na osnovu gore navedenih rezultata.

Na pitanje da li učestvuju u nasilju i pokazuju agresivno ponašanje prema sebi ili drugima, 2 dece je reklo da često nosi oružje (nož), dok je skoro svako drugo dete učestvovalo u tuči (najčešće, po njihovim tvrdnjama, u želji da se odbrani ili da odbrani prijatelja).

U upitniku je 3 dece izjavilo da je pokušalo da se ubije.

SEKSUALNO PONAŠANJE

25 dece (30.9%) je izjavilo da ima momka (4 devojčice) ili devojku (21 dečak). 10 dece (8 dečaka i 2 devojčice) je izjavilo da je imalo seksualne odnose. Za one koji su imali seksualne odnose, prosečan uzrast u kojem su imali prvo seksualno iskustvo je 12 godina, a četvoro dece je imalo prvi seksualni kontakt sa deset godina ili manje.

Nije rađena dalja analiza podataka prikupljenih o seksualnom ponašanju, zato što je učestalost socijalno poželjnih odgovora bila previše visoka. To je ilustrovano i činjenicom da su tokom intervjua samo 2 devojke iz uzorka izjavile da su imale seksualne odnose. Istovremeno su dobijeni podaci da su 3 devojke iz uzorka bile trudne i rodile dete. Jedna devojka živi sa svojim detetom i brine o njemu. Dve devojke nisu htele da daju odgovor na pitanje sa kim žive njihova deca i ko se brine o njima.

UKLJUČENOST U SISTEM SOCIJALNE ZAŠTITE

Jedan od osnovnih pokazatelja socijalnih uslova u kojima porodice iz uzorka žive jeste broj porodica koje dobijaju socijalnu pomoć. **Od 29 porodica koje su učestvovala u istraživanju socijalnu pomoć prima njih 18 (62%).**

9 roditelja koji primaju materijalno obezbeđenje porodice je znalo kako se zove socijalni radnik zadužen za brigu o njima, dok je u 11 porodica koje ne primaju materijalnu pomoć, ime socijalnog radnika znalo samo 2 roditelja.

Kada je u pitanju učestalost poseta socijalnih radnika, 18 porodica (62%) je dalo odgovor da ih socijalni radnik nikada ne posećuje, a 11 porodica (38%) posećuje uglavnom par puta godišnje. Takođe, u toku intervjua, 4 roditelja su samoinicijativno izrazili nezadovoljstvo svojim socijalnim radnikom, pa su čak za jednog socijalnog radnika svi koji su ga naveli izjavili da „mu je i bolje da ne dolazi“, pošto im se obraća na neprimeren način.

Najveći utisak na mene ostavilo je to što oni nemaju kupatilo, što ne idu redovno na lekarske preglede i što ne znaju ime svog socijalnog radnika, iako je majka dece koju sam ja lično intervjuisao tvrdila suprotno. Oni nikad nisu prali zube. Kupaju se jednom nedeljno, a pitam se gde obavljaju to svoje nedeljno kupanje zimi, jer nemaju nikakvo kupatilo koje bi bilo pristojno da postoji u jednoj kući.

Ilija Milovanović, student psihologije govori o tome šta je na njega ostavilo najjači utisak tokom prikupljanja podataka na terenu

Na pitanje da li su nekada bili u vaspitno-popravnom domu, hraniteljskoj porodici ili Sigurnoj kući i sl. od dece su dobijeni odgovori da je ukupno 11-oro (14%) dece bilo izmešteno iz porodica kako bi se sklonili od nasilnih roditelja ili rođaka koji žive u istom domaćinstvu sa njima. 9 dece je bilo smešteno u Sigurnoj kući, jednom ili više puta. Dvoje dece je navelo da su proveli nekoliko nedelja u vaspitno-popravnom domu zbog, kako oni navode, prošnje na ulici.

Jedan od načina da se deca izmeste sa ulice je upravo kada ih policija zbor prošnje na ulici odvede u Sigurnu kuću. To jeste i najčešći razlog zašto je 34-oro (42%) naših ispitanika imalo kontakte sa policijom. Od tog broja 33 dece je izjavilo da su ih u toku tih kontakata policajci vređali, pretili da će ih odvesti od roditelja ili poslati u dom. No, i pored neprijatnosti koje su deca imala sa policijom, za veliki broj dece koja žive i/ili rade na ulici profesija policajca je jedna od najprimamljivijih opcija za buduću karijeru.

U istom setu pitanja pitali smo decu da li su nekada bili prinuđeni da noć provedu na ulici, u napuštenoj zgradi ili vagonu. Dobijen je podatak da je 16 dece provelo bar jednu noć (najčešće sami) van svog doma. Pri čemu je 5 dece mlađe od 15 godina, a najmlađe dete koje je provelo bar jednu noć na ulici ima osam godina. Od ovog broja 4 dece je bilo prinuđeno da provede noć na ulici bar par puta mesečno. Kao razloge zbog kojih su morali da prenoće na ulici su navodili prvenstveno situacije nasilja u porodici, ali i situaciju kada su ostali bez para za autobusku kartu, pa su morali da prespavaju noć tamo gde su se zatekli.

UKLJUČENOST U ŠKOLSKI SISTEM

Mojoj mami su skinuli dečiji zato što nisam otišla ja u školu i moj brat i sestra... i mami je bilo krivo... i meni je bilo krivo i ja sam plakala.

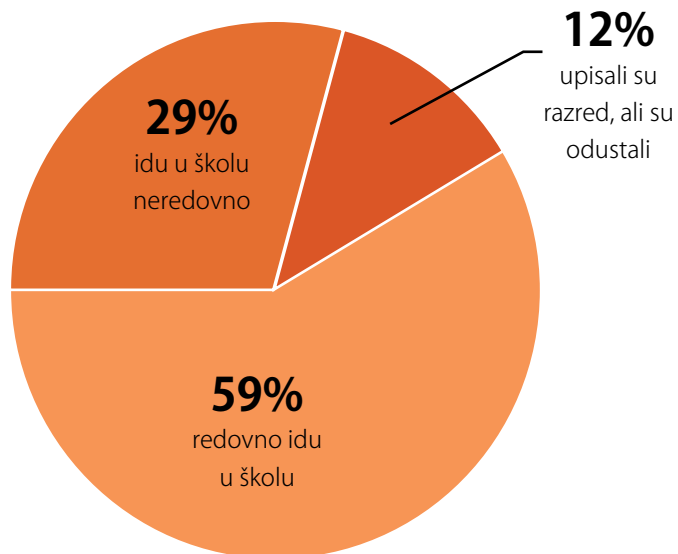
Fokus grupa, devojčica, uzrast od 11 do 15 godina

Od 79 dece koja su školskog uzrasta, deteta njih 65-oro (82%) je upisano u školu, a 14-oro dece nikada nije ni upisano u školu.

Međutim, od ukupnog broja upisane dece njih 32 (49%) pohađa osnovne škole, dok su 33 deteta **(51%) upisani u školu za osnovno i srednje obrazovanje** „Milan Petrović“ koja je namenjena deci kojoj je potrebna dodatna podrška u obrazovanju **ili školu za osnovno obrazovanje odraslih** „Sveti Sava“ koja je namenjena deci koja su kasno krenula u školu ili su ponavljala više razreda osnovne škole.

Međutim, treba ukazati na činjenicu da je **većina dece samo upisana u škole, ali da, u stvari, ne pohađa redovno školsku nastavu**. Ovo je naročito čest slučaj sa redovnim školama, dok je pohađanje nešto redovnije za decu koja idu u školu za osnovno obrazovanje odraslih i za decu kojoj je potrebna dodatna podrška u obrazovanju. Podaci o redovnosti pohađanja škole su provereni sa samom decom i školama, pri čemu je kao redovno pohađanje računato da je dete u toku nedelje dana bar tri dana bilo u školi. Od 65-oro dece koja su upisana u školu, njih 8-oro (12%) su odustali, 19-oro (29%) idu u školu ređe od 3 puta nedeljno, dok 38-oro (59%) idu redovno u školu.

Kao najčešći razlozi zbog kojih deca ne idu u školu roditelji su navodili: zarađivanje i pomaganje porodici, ali su navodili i da su zakasnili sa upisivanjem ili da se tamo druga deca drogiraju, pa se roditelji boje da puste svoju decu u školu.

Grafikon br. 16 - Redovnost pohađanja nastave

Razlozi koje su deca navodila kao razloge zbog kojih ne idu u školu su možda najbolje ilustrovani u izjavama koje su deca dala tokom fokus grupa:

Ne idem u školu kad ne nađem patike.
...zato što uvek zakasnim.
Tata mi je bio jako bolestan pa sam morao da čuvam braću.
Ja sam spavao kod mog brata, a njegova su deca dobila boginje, pa sam morao da ih čuvam.
...kad zaspim.
...kad zaboravim.
Zaboravim kad je subota, nedelja.
...ako odem da radim, pa zakasnim.
...kad izgubiš jednu patiku, kad ti ker odnese, a sam si u kući.
...kad autobus samo prođe pored tebe i ni ne pogleda te da stane.

Fokus grupa, dečaci, uzrast od 11 do 15 godina

Dosadno mi je.
Nisam išla tri dana zato što sam trebala da odgovaram iz srpskog.

Fokus grupa, devojčice, uzrast od 11 do 15 godina

Od dece koja pohađaju neku od škola, po rečima roditelja, većina nikada nije ponavljala razred (58%), dok je njih 42% ponavljalo razred (jednom 21% ili više puta 21%). Neredovnost pohađanja nastave, ali ipak prolaznost u više razrede navode na pretpostavku da je ovde u pitanju prećutna praksa u nekim školama da se nadležni organi ne obaveštavaju o kontinuiranom nedolasku dece u školu.

Pošto mlađa deca nisu uključena u predškolske ustanove, pored zarađivanja novca na ulici, vođenje brige o mlađim članovima porodice je jedna od dečijih „obaveza”. Sva deca koja su učestvovala u fokus grupama izjavila su da čuvaju mlađu braću i sestre. Dečaci su izjavljivali da im to teško pada, jer ne znaju kako da ih umire kad plaču i sl. Devojčice su rekle da vole da čuvaju mlađe, da im to nije teško, ali se plaše da se mlađima nešto ne desi dok su one odgovorne za njih.

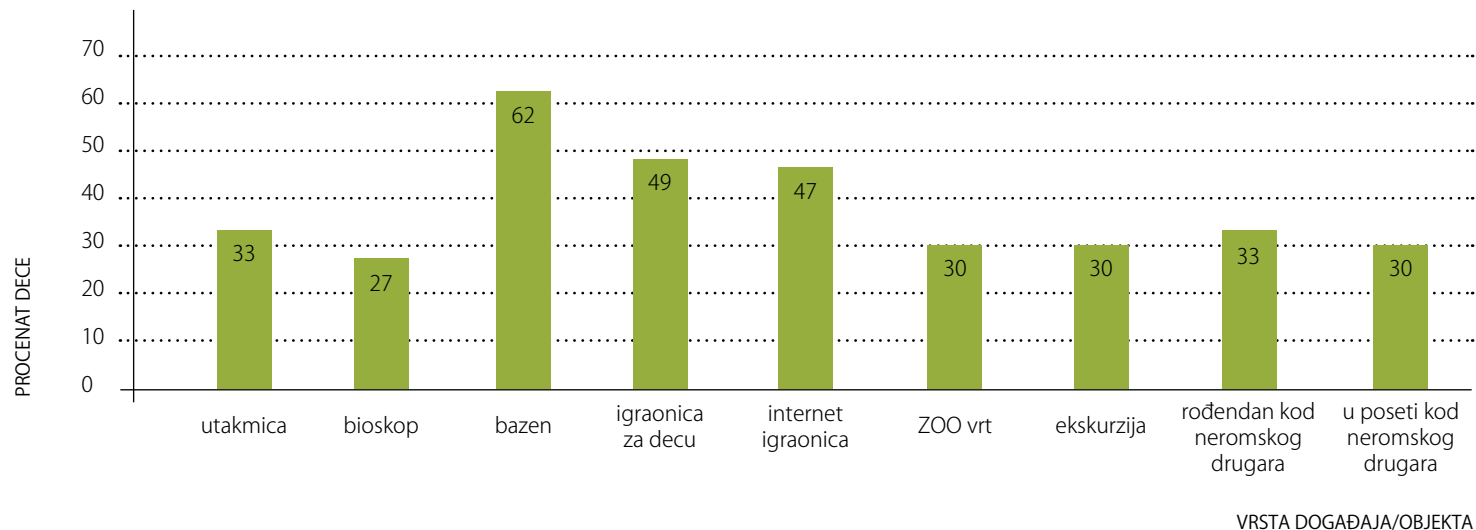
UKLJUČENOST DECE U DRUŠTVO

Prilično jak utisak na mene je ostavilo i to što mnoga deca nikada nisu bila u bioskopu, cirkusu ili na bazenu i da pri tom ni ne znaju za navedene pojmove.

Anastasija Grujić, studentkinja psihologije govori o tome šta je na nju ostavilo najjači utisak tokom prikupljanja podataka na terenu

Važno pitanje na osnovu kojeg se može videti socijalni status ove dece jeste koje su od institucija i objekata, koji druga deca gotovo svakodnevno ili veoma često posećuju, i oni posetili makar jednom u svom životu.

Na grafikonu br. 17 je prikazan procenat dece koja su bar jednom u životu posetila određeni objekat ili događaj. Osim bazena, nijedan drugi objekat/događaj nije posetilo više od 50% ispitane dece. Uočljivo nizak broj dece je bio u bioskopu, na ekskurziji ili u poseti kod neromskog drugara. Pri čemu treba napomenuti da je na ove rezultate uticala i činjenica da su neka od dece iz uzorka bila na ekskurziji u ZOO vrt koju je Svратиште organizovalo.

Grafikon br. 17 - Procenat dece koja su bar jednom posetila određeni događaj/objekat

Takođe, iz intervjuja je vidljivo da deca koja nikada nisu ni upisana u školu imaju i ovde veliki problem sa socijalizacijom pošto **od njih 16-oro koje nikada nije bilo upisano u školu čak 13-oro dece nije nikada posetilo ni jedan od pobrojanih objekata ili događaja**. Obrazovanje pored svog vaspitnog i edukativnog aspekta ima i funkciju socijalizacije dece, pa je i ovo dodatni podatak koji nas vraća na stalno prisutni zaključak da je neophodno da deca što duže ostanu u školskom sistemu koji će im omogućiti ne samo kvalitetniji život, nego i veće prihvatanje od strane ostatka društva i veću integraciju u socijalno okruženje zajednice u kojoj deca žive.

ISKUSTVO NASILJA I DISKRIMINACIJE

U tabeli br. 6 se nalaze odgovori na pitanja da li su deca direktno iskusila neki vid nasilja ili diskriminacije, bilo na ulici ili u gradu, bilo u školi (za decu koja ju pohađaju).

75-oro dece (93%) se suočilo sa iskustvom nasilja ili diskriminacije u toku svog rada na ulici. 6 dece iz našeg uzorka nije iskusilo nijedan od gore navedenih iskustava nasilja i diskriminacije. Ovakav odnos dela građana iz opšte populacije prema deci koja žive i/ili rade na ulici je veoma zabrinjavajući. Nezamisliva je ideja da 93% dece koju vidimo na ulicama iz opšte populacije koja ne rade i ne žive na ulici bude tretirano na ovakav način.

Tabela 6 - Procenti dece koja su doživela iskustvo nasilja ili diskriminacije

Vrste nasilja i diskriminacije	Procenat dece koji su je doživeli
da mu se obraćaju pogrđnim imenima	45,7
da ga psuju	42
da mu prete	37
da ga gađaju (kamenicama, flašama. . .)	28,4
da ga udare ili istuku	27,5
da mu kažu da je prljav	27,2
da mu kažu da smrdi	25,9
da mu kažu da je glup	23,5
da odbiju da ga usluže u radnji ili da mu ne daju da uđe u kafić	23,5
da mu zabrane negde da uđe (autobus, prodavnica itd.)	22,2
da mu kažu da je lopov	18,5
da mu kažu da „se vrati odakle je došao“	14,8

Poređenjem učestalosti iskustva nasilja i diskriminacije koja se dešavaju tokom rada na ulici sa učestalošću istih u školskoj sredini, vidimo da su ove pojave značajno ređe dešavaju u školi.

Od ispitivanih oblika nasilja i diskriminacije, najčešće se javlja verbalno vređanje i fizičko nasilje. U školskoj situaciji je manji broj dece doživelo da bude gađan različitim predmetima, dok je na ulici taj procenat skoro tri puta veći, ali je 23,5% dece koja idu u školu doživelo da se deca sklanjaju od njih ili da ih izbegavaju na druge načine.

Ako ovom podatku dodamo i onaj da je preko 18% dece bilo stavljeno da duži deo vremena sedi samo u klupi (ali ne kao deo kazne), možemo zaključiti da je socijalni status dece koja žive i/ili rade na ulici u školama izuzetno nizak, čak i onda kada ih redovno pohađaju.

Malo viši status deca koja žive i/ili rade na ulici imaju jedino u školi za osnovno obrazovanje odraslih „Sveti Sava“, što je i očekivano s obzirom na to da je procenat đaka iz izuzetno siromašnih slojeva u ovoj školi mnogo veći nego što je to slučaj bilo sa redovnim školama bilo sa školom za decu kojoj je potrebna dodatna podrška u obrazovanju.

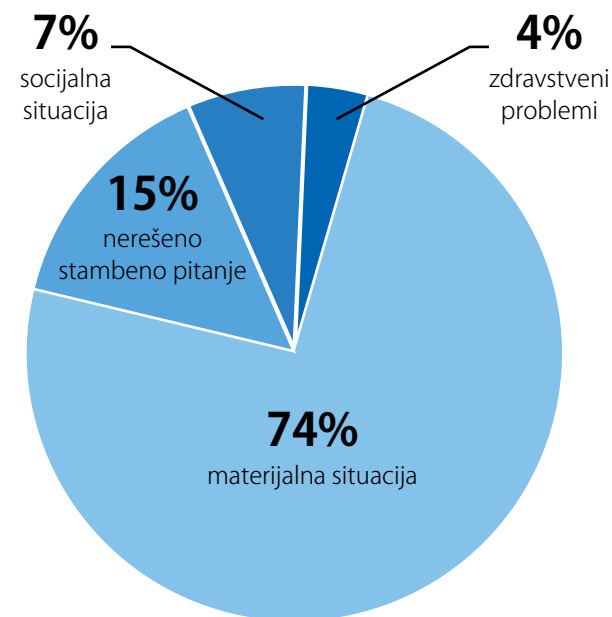
Tabela 7 - Proceni dece koja su doživela iskustvo nasilja ili diskriminacije u školi

Vrste nasilja i diskriminacije	Procenat dece koji su je doživeli
da ga nazovu ružnim imenom	45,7
da ga psuju	42
da ga udare ili istuku	37
da mu prete	28,4
da se deca sklanjaju od njega ili izbegavaju da budu sa njima u društvu	27,5
da mu kažu da je glup	27,2
da ih nastavnik stavi da sede sami u klupi a da oni ne znaju zbog čega	25,9
da mu kažu da je prljav	23,5
da mu kažu da smrdi	23,5
da mu kažu da je lopov	22,2
da ga gađaju (kamenicama, , flašama. . .)	18,5
da mu kažu da „se vrati odakle je došao“	14,8

O SADAŠNOSTI I BUDUĆNOSTI

Na kraju intervjua, pitali smo i roditelje i decu sa kojim se problemima najčešće susreću i koji od tih problema im najteže pada.

74% roditelja je na pitanje koji su vam najteži problemi sa kojima se suočavate i koji vam najteže pada odgovorilo da im je najveći problem materijalna situacija u kojoj se nalaze, a daleko iza toga je nerešeno stambeno pitanje koje takođe ukazuje na nizak ekonomski status porodica. Nerešeno stambeno pitanje se najčešće ogleda u lošim uslovima u kojima žive, odnosno, u kućama koje nemaju vodu ili struju, a veoma često ni adekvatne prozore, vrata ili krov, u tome što porodice žive u tuđoj kući i sl. Za 7% roditelja je najteža socijalna situacija (pod time su podrazumevali život više porodica u jednoj kući, diskriminaciju od strane okoline, nasilje u porodici (ne neminovno nad njima) i sl.). Detaljniji podaci se nalaze na Grafikonu br. 18.

Grafikon br. 18 - Najteži problemi sa kojima se suočavaju roditelji

Sad živim u Rit. Tamo ima blato. Gazim u blato. Prljamo se. Tamo ima razni čovek. Piju, tuku se i vičeju i zato bi voleo da živim u grad, da imam puno para, da imam ja svoju sobu, moja sestra svoju sobu.

Fokus grupa, uzrast od 7 do 10 godina

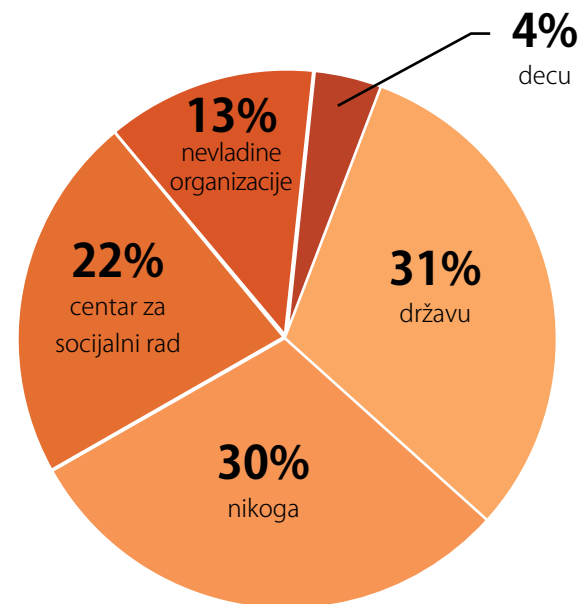
...da ne bude skupo ništa, da ne budem u taku situaciju da mi ne bude ništa daleko, da nemamo đubre, da ne idemo na kante da nema blata, da imamo radnje, da nam škola bude blizu stanice ili u naselju.

Fokus grupa, uzrast od 11 do 15 godina

Ja bi volela da mi nastavnica iz istorije ne kaže: „Ajde, marš“.

Fokus grupa, devojčica, uzrast od 11 do 15 godina

Na pitanje ko im najviše može pomoći u rešavanju postojećih problema roditelji su najčešće navodili državu i centar za socijalni rad, ali 30% roditelja ne veruje da im iko može pomoći u rešavanju njihovih problema.

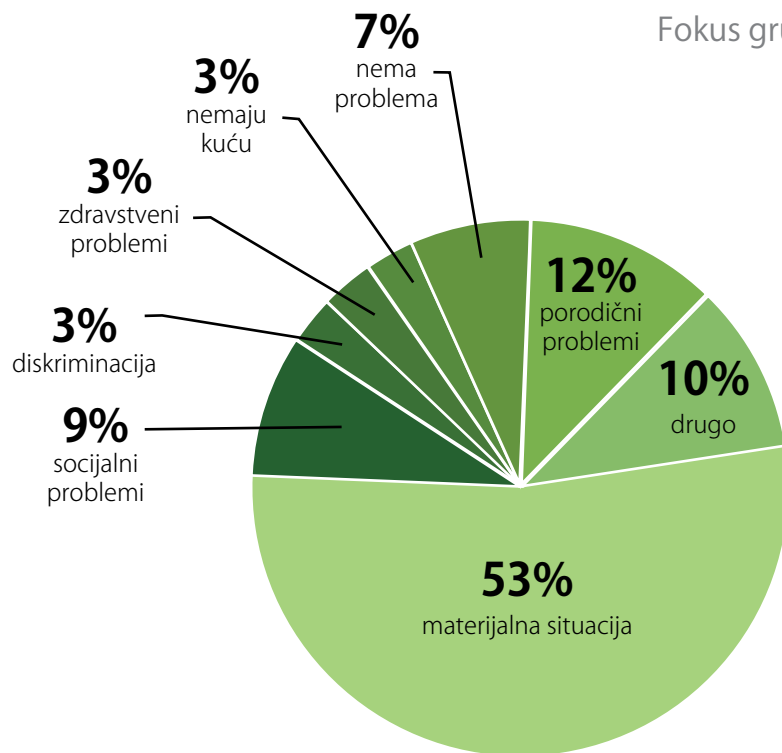

Grafikon br. 19 - Koga roditelji vide kao izvor pomoći u rešavanju problema

Deca su dala slične odgovore na isto pitanja. Za 43 deteta (53%) najteži problem sa kojim se suočavaju je loša materijalna situacija. Za 10-oro dece (12%) je to nasilje u porodici, bilo da su deca direktno izložena njemu ili da su posmatrači nasilja. U manjem procentu se javljaju: socijalni problemi (nedostatak podrške okoline), stambeno pitanje, diskriminacija, zdravstveni problemi i sl. 6-oro dece (7%) je navelo da nemaju problema. Detaljniji podaci se nalaze na Grafikonu br. 20.

Ja bi volela da imam svoju sobu, da imam svoju kuću, da je ne plaćam drugome... Volela bi da budemo srećni, da imamo kompjuter... da imamo para... da mogu da kupim sebi soka i posle bi kupila i babi soka.

Fokus grupa, devojčica, uzrast od 11 do 15 godina

Grafikon br. 20 - Najteži problemi sa kojima se suočavaju deca

Na pitanja gde sebe vide za deset godina i čime bi želeli da se bave u životu 77 (95%) dece sebe vide u mnogo boljim uslovima nego što su oni u kojima sada žive.

Njih 41 (50,6%) želi da završi školu i radi neki posao koji zahteva makar srednje obrazovanje. Najčešće je to zanimanje policajca, frizera, molera, kuvara i sl. Interesantno je primetiti da je policajac poželjno zanimanje kako za dečake, tako i za devojčice, što govori o sve manjim rodним razlikama koje se uočavaju u obavljanju ovog posla.

36 dece (44,7%) sebe vidi u sličnoj ili za nijansu boljoj situaciji nego što je sada. Ovo znači da i dalje sebe vide u naselju u kojem žive, ali radeći neki stalan posao (najčešće u JKP Gradskoj čistoći) koji će im pružiti kakvu-takvu sigurnost u životu.

Nijedno dete nije navelo uobičajene dečije snove da bude lekar, pilot ili poznati sportista. Oni se zadovoljavaju onim što bi za svako drugo dete bilo nešto što bi označavalo neuspeh u životu. Za njih je i to mnogo više od onoga sa čime se oni svakodnevno susreću. Ako uzmemo u obzir da je samo šestoro roditelja zaposleno, onda ne čudi što se snovi ove dece svode na stalno zaposlenje, makar ono bilo i u sferi onoga od čega druga deca beže.

ZAKLJUČCI

DECA KOJA ŽIVE I RADE NA ULICI RANO ULAZE U SVET ODRASLIH I POČINJU DA ZARAĐUJU ZA PORODICU ŠTO OMETA NJIHOV NORMALAN RAST I RAZVOJ I OTEŽAVA SOCIJALNU ADAPTACIJU.

Život u nehygieničnom naselju, veoma loši uslovi stanovanja, disfunkcionalne porodice, nedovoljna i neadekvatna ishrana, dugotrajan rad na ulici i na raskrsnicama, izloženost različitim vremenskim uslovima, udisanje izduvnih gasova, povećan rizik od povreda i učestalo nasilje nepovoljno utiču na telesni i psihički razvoj i sazrevanje.

NE POSTOJE MERE SVEOBUHVAATNE SOCIJALNE PODRŠKE ZA PORODICU KAO CELINU,

niti pristup koji će, pored podrške deci, u sebi sadržavati i intervencije koje imaju za cilj i podršku za roditelje (materijalnu, psihosocijalnu, edukativnu i informativnu). Pružanje podrške deci u okviru usluge Svrtišta i isplaćivanje MOP-a (materijalno obezbeđenje porodice, poznatije kao socijalna pomoć) roditeljima, jesu važne mere i predstavljaju pomoć za porodice ali su nedovoljne. Neophodno je da se uz njih primene i mere namenjene osnaživanju svih članova porodice, na primer: zapošljavanje roditelja, rad na povećanju konkurentnosti na tržištu rada, omogućavanje roditeljima da razviju i primenjuju roditeljske veštine, sistematska podrška deci u pohađanju nastave i sl.

RAD NA ULICI OTEŽAVA I/ILI ONEMOGUĆAVA PROCES ŠKOLOVANJA.

Kao posledice isključenosti iz školskog sistema deca nisu u prilici da razviju relevantne veštine, nedostaju im informacije i znanja o sebi i o svetu koji ih okružuje i slabije su socijalizovana u odnosu na decu koja redovno pohađaju školu. Glavni izvor informacija za decu koja žive i/ili rade na ulici su roditelji, međutim roditelji su u velikom procentu nezaposleni, bez osnovnoškolskog obrazovanja a i sami su isključeni iz društva. Postoji značajna razlika u stepenu socijalne inkluzije dece koja idu u školu i one koja nikada nisu ni upisana u školu.

NE POSTOJE MERE PODRŠKE KOJE BI PREKINULE PRENOŠENJE MODELA RADA NA ULICI SA STARIJE NA MLAĐU GENERACIJU.

Roditelji su niskog obrazovnog statusa i njihove šanse za stalno zaposlenje su veoma male. Sa nezaposlenošću ide i loša materijalna situacija koja zahteva da svi ukućani veoma rano počinju da rade. U takvim okolnostima roditelji ne prepoznaju važnost školovanja, deca ili nisu upisana u školu ili je ne pohađaju redovno. Kao što rano počinju da rade tako i rano stupaju u partnerske zajednice. I tako smo opet na početku kod budućih roditelja koji nemaju ni osnovno obrazovanje, a samim tim ni mogućnost da budu angažovani na boljim poslovima koji bi njihovim porodicama obezbedili materijalnu sigurnost. To je model koji se prenosi sa generacije na generaciju.

PPOSTOJE BROJNI RIZICI ZA ZDRAVLJE KOJIMA SU DECA KOJA ŽIVE I/ ILI RADE NA ULICI IZLOŽENA. ISTOVREMENO, ZDRAVSTVENE USLUGE U LOKALNOJ ZAJEDNICI NISU IM UVEK DOSTUPNE. RODITELJI NEMAJU REALNU PERCEPCIJU O OPRAVDANIM RAZLOZIMA ZA TRAŽENJE ZDRAVSTVENE POMOĆI.

Zdravstveni rizici kojima su deca izložena su: izuzetno loši higijenski uslovi, konzumiranje hrane iz smeća, učestale infekcije, višerasovni rad bez postojanja ikakve zaštite na radu i sl. Znatn procenat dece i roditelja nema zdravstvene knjižice što je osnovni preduslov za dobijanje zdravstvene zaštite. Roditelji nemaju dovoljno znanja o tome kada treba da vode decu kod lekara što je posebno izraženo kod bolesti zuba i usne šupljine. Takođe, uopšte se ne shvata važnost prevencije. Deca koja žive i/ili rade na ulici u ustanove zdravstvene zaštite odlaze tek u urgentnim situacijama (hirurški problemi, povrede, opekotine, konvulzije i sl.).

NASILJE JE SVAKODNEVNA POJAVA U ŽIVOTIMA DECE KOJA ŽIVE I/ ILI RADE NA ULICI BILO DA SU ONI U ULOZI SVEDOKA, ŽRTVE ILI POČINIOCA NASILJA.

Nasilje je prisutno u porodici, u školi, a najčešće je prisutno tokom rada na ulici. Takva ponovljena iskustva nasilja tokom detinjstva ostavljaju veoma negativne posledice na psihološki razvoj dece koja žive i rade na ulici.

U SEGMENTIMA ISTRAŽIVANJA KOJI SU SE ODNOSILI NA UPOTREBU PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI I NA SEKSUALNO PONAŠANJE UOČEN JE VELIKI BROJ SOCIJALNO POŽELJNIH ODGOVORA.

Ispitanici su nerado davali odgovore, smejali su se ili uopšte nisu želeli da odgovore. Vrlo mali procenat dece je dao podatak da puši, koristi alkohol ili drogu. Taj procenat je mnogo niži nego procenat među vršnjacima koji ne žive i ne rade na ulici, a realnost je upravo obratno. Posebno su nepouzđani i kontradiktorni podaci koji se odnose na seksualno ponašanje, na primer: samo 2 devojke iz uzorka su izjavile da su imale seksualne odnose, dok istovremeno imamo podatak da su 3 devojke iz uzorka rodile dete. Iz tog razloga dobijene rezultate treba uzeti sa rezervom. Iako su teme rizičnog i seksualnog ponašanja veoma bitne, na žalost, na osnovu prikupljenih podataka ne možemo izvesti pouzdane zaključke o ovim temama.

PREPORUKE

Imajući u vidu da roditelji dece koja žive i/ili rade na ulici imaju nedovoljne kapacitete da im omoguće adekvatne uslove za rast i razvoj, društvo bi trebalo da preduzme određene mere usmerene na osnaživanje dece uključene u život i/ili rad na ulici ali i njihovih porodica.. Na osnovu dobijenih rezultata predlažemo sledeće:

OSMISLITI I IMPLEMENTIRATI MERE SVEOBUHvatNE SOCIJALNE PODRŠKE ZA PORODICU KAO CELINU,

a ne samo za pojedinačne članove i ne samo za jedan aspekt problema. Drugim rečima, potrebno je razviti pristup koji će, pored podrške deci, u sebi sadržavati i intervencije koje imaju za cilj i podršku za roditelje i ostale članove porodice. Bitno je da pružena podrška ne bude samo materijalna, već i psihološka, edukativna i informativna.

ORGANIZOVATI SVEOBUHvatNE MERE KOJIMA će SE DECA UKLJUčiti U ŠKOLSKI SISTEM

i kojima će se pratiti njihov napredak. Ove mere u sebi moraju sadržavati intervencije osnaživanja i motivisanja roditelja da upisuju decu u škole. Za onu decu koja su upisana, ali ne idu redovno u školu potrebno je obezbediti dodatnu podršku za učenje i pohađanje nastave. Za onu decu koja idu redovno u školu potrebno je razviti dodatnu podršku u učenju.

OBEZBEDITI RELEVANTNE I TAČNE IZVORE INFORMISANJA I EDUKACIJE ZA DECU KOJA ŽIVE I/ILI RADE NA ULICI, A KOJA NE IDU U ŠKOLU.

Te aktivnosti mogu biti sprovedene tokom organizovanog i sistematskog terenskog rada, tokom redovnog rada u Svratištu i sl. Posebno je bitno u ovim edukacijama obuhvatiti teme reproduktivnog zdravlja i upotrebe psihoaktivnih supstanci.

SVE ZDRAVSTVENE USLUGE KOJE POSTOJE U LOKALNOJ ZAJEDNICI UČINITI DOSTUPNIJIM ZA POPULACIJU DECE KOJA ŽIVE I/ILI RADE NA ULICI.

Da bi to moglo biti urađeno, potrebno je da se pojednostave administrativne procedure kako bi svako dete koje zatraži zdravstvenu pomoć bez obzira da li je u pratnji roditelja i da li ima zdravstvenu knjižicu, bilo pregledano i dobilo adekvatnu zdravstvenu pomoć. Takođe, potrebno je razvijati terenske službe koje će identifikovati decu sa zdravstvenim problemima i pružati im neophodnu pomoć.

RAZVITI TERENSKI/PATRONAŽNI RAD DA BI SE EDUKOVALI RODITELJI O VAŽNOSTI OČUVANJA ZDRAVLJA, VAŽNOSTI PREVENTIVNIH PREGLEDA I PRAVOVREMENOG OBRAĆANJA LEKARU.

Bolja i uvremenjena preventiva bi smanjila broj zdravstvenih problema sa kojima se deca koja žive i/ili rade na ulici suočavaju.

EDUKOVATI PROFESIONALCE IZ SOCIJALNOG, ZDRAVSTVENOG I OBRAZOVNOG SISTEMA

o postojanju i specifičnostima populacije dece koja žive i/ili rade na ulici, kao i o načinima njihovog uključivanja u institucije u sklopu ovih sistema.

OSMISLITI I REALIZOVATI SISTEMATSKE MERE SENZIBILIZACIJE OPŠTE POPULACIJE

sa ciljem da populacija sazna da deca koja žive i/ili rade na ulici postoje, da sazna koji su razlozi zbog kojih su ona prinuđena da rade na ulici, koji su problemi sa kojima se suočavaju i sl. Naročito je važno u toku tog procesa edukovati opštu populaciju o mogućem konstruktivnom ponašanju u raznim situacijama, npr. kada im na ulici priđe dete i traži novac i sl.

U BUDUĆIM ISTRAŽIVANJIMA U POPULACIJI DECE KOJA ŽIVE I/ILI RADE NA ULICI PROMENITI NAČIN PRIKUPLJANJA PODATAKA O UPOTREBI PSIHOAKTIVNIH SUPSTANCI I O SEKSUALNOM PONAŠANJU.

Posebno bi bilo značajno da se prikupe validni podaci o seksualnom ponašanju s obzirom da deca i mladi koji žive i/ili rade na ulici rano stupaju u seksualne odnose, imaju polno prenosive infekcije i rano postaju roditelji.

ČLANOVI EKSPERTSKOG TIMA:

Doc. dr Vladimir Mihić, koordinator istraživanja, Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet Novi Sad
Prof. dr Nevenka Rončević, profesor emeritus, Medicinski fakultet Novi Sad

OSOBLJE SVRATIŠTA:

Daliborka Batrnec Antonić, psihološkinja, koordinatorica programa za decu koja žive i/ili rade na ulici, EHO, Novi Sad
Nela Hardi, koordinatorica projekta prevencije HIV infekcije, EHO, Novi Sad
Marija Perinović, psihološkinja, vaspitačica u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici, EHO, Novi Sad
Svetlana Marković, psihološkinja, vaspitačica u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici, EHO, Novi Sad
Nikola Crnić, apsolvant psihologije, vaspitač u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici, EHO, Novi Sad
Anita Jakšić, apsolvantkinja pedagogije, supervizorka u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici, EHO, Novi Sad
Elizabeta Plavci, Svratište za decu koja žive i/ili rade na ulici, EHO, Novi Sad
Ribana Greku, Svratište za decu koja žive i/ili rade na ulici, EHO, Novi Sad

VODITELJI FOKUS GRUPE:

Marija Perinović, psihološkinja, vaspitačica u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici, EHO, Novi Sad
Svetlana Marković, psihološkinja, vaspitačica u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici, EHO, Novi Sad
Nikola Crnić, apsolvant psihologije, vaspitač u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici, EHO, Novi Sad

TERENSKI ISTRAŽIVAČI:

Svetlana Andrić, studentkinja pedagogije, volonterka u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici
Ivana Tapavica, teološkinja, volonterka u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici
Milenka Obradović, pedagoškinja, volonterka u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici
Mirjana Bobić, studentkinja medicine, volonterka u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici
Robert Rudolf, student informacionih tehnologija, volonter u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici
Tijana Vidović, studentkinja prava, volonterka u Svratištu za decu koja žive i/ili rade na ulici
Anastasija Grujić, studentkinja psihologije
Bojana Bogosanović, studentkinja psihologije
Brigita Malagurski, studentkinja psihologije
Goran Damnjanović, student psihologije
Ilija Milovanović, student psihologije
Irena Lovčević, studentkinja psihologije
Isidora Bakoš, studentkinja psihologije
Ivana Jovanović, studentkinja psihologije
Ana Kozomara, studentkinja psihologije
Marija Trajković, studentkinja psihologije
Nevena Berat, studentkinja psihologije
Nikola Žugić, studentkinja psihologije
Nina Vukelić studentkinja psihologije
Tamara Lazić, studentkinja psihologije

LEKTURA TEKSTA:

Branka Jerković, prof. srpskog jezika

O DECI KOJA ŽIVE I/ILI RADE NA ULICAMA NOVOG SADA

AUTORI:

Prof. Dr Vladimir Mihić, Prof. Dr Nevenka Rončević i Daliborka Batrnek Antičić

IZDAVAČ:

Ekumenska humanitarina organizacija, Novi Sad

ŠTAMPARIJA:

Partner Druk, Novi Sad

TIRAŽ: 600

VELIČINA: 16cm x 23cm

BROJ STRANA: 78

ISBN 978-86-85043-48-2

O DECI KOJA ŽIVE I/ILI RADE NA ULICAMA NOVOG SADA

NOSILAC PROJEKTA:

Ekumenska humanitarna organizacija, Novi Sad

REALIZATOR ISTRAŽIVANJA:

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet, Novi Sad

SARADNIK NA PROJEKTU:

Fond za razvoj neprofitnog sektora AP Vojvodine

PROJEKAT FINANSIRA EVROPSKA UNIJA U OKVIRU PROGRAMA
„PODRŠKA CIVILNOM DRUŠTVU“

Stvaranje ove publikacije pomogla je Evropska unija. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost Ekumenske humanitarne organizacije i ne predstavlja nužno stavove Evropske unije.

Štampanje publikacije „O deci koja žive i/ili rade na ulicama Novog Sada“ realizovano je uz pomoć fondova Programa Decentralizovane saradnje Ministarstva spoljnih poslova Republike Italije - „Podrška politici za decu i mlade“ - u saradnji sa Regijom Emilija Romanja i Autonomnom Regijom Friuli Venecija Đulija

